

บทที่ 1

การเมืองไทยนับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง ในปี พ.ศ. 2475

การเมืองไทยนับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นการปกครองโดยระบบรัฐธรรมนูญในปีพุทธศักราช 2475 จนถึงการกบฏแมนฮัตตัน ในปีพุทธศักราช 2494 นั้น อาจแยกศึกษาได้เป็น 2 ระยะเวลาคือ

ระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 (ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - พ.ศ. 2484) และ ระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (ตั้งแต่ พ.ศ. 2488 - พ.ศ. 2494)

1.1 ระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2

เป็นระยะแรกเริ่มของการปกครองตามระบบรัฐธรรมนูญ คณะราษฎรเมื่อยึดอำนาจได้โดยเด็ดขาดแล้ว ก็ได้จัดดำเนินการโดยประกาศแต่งตั้ง "คณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร" ขึ้น ประกอบด้วย พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา พันเอกพระยาทรงสุรเดช และพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ ซึ่งเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนี้เป็นผู้บัญชาการ เพื่อเข้าควบคุมสถานการณ์ของประเทศ และในวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2475¹ ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการราษฎรขึ้นทำหน้าที่บริหารประเทศเช่นเดียวกับคณะรัฐมนตรีในปัจจุบัน โดยมีพระยามโนปกรณ์นิติธาดาเป็นประธานคณะกรรมการราษฎรหลังจากได้มีประกาศใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน โดยบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ คณะราษฎรจึงได้จัดให้มีสภาผู้แทนราษฎรขึ้น สำหรับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้น ในส่วนที่ 2 ของธรรมนูญฉบับนี้บัญญัติว่า สมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรจะต้อง เป็นไปตามกาลสมัยดังนี้คือ²

¹ สว่าง ลานเหลือ, 37 ปีแห่งการปฏิวัติ, (พระนคร : สุรสภา, 2514) หน้า 4

² สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สมุดภาพสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2475 - 2502.

ก. สมัยที่ 1 นับตั้งแต่วันที่ใช้รัฐธรรมนูญนี้เป็นต้นไปจนกว่าจะถึงเวลาที่สมาชิกในสมัยที่สองจะเข้ารับตำแหน่ง ในคณะราษฎรซึ่งมีคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารเป็นผู้ใช้อำนาจแทน จัดตั้งผู้แทนราษฎรชั่วคราวขึ้นเป็นจำนวน 70 นาย เป็นสมาชิกในสภา

ข. สมัยที่ 2 ภายในเวลา 6 เดือนหรือจนกว่าการจัดประเทศเป็นปกติเรียบร้อย สมาชิกในสภาจะทรงมีบุคคล 2 ประเภททำกิจการร่วมกันคือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ราษฎรจะเป็นผู้เลือกตั้งขึ้น ประกอบเข้ากับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ซึ่งได้แก่ผู้ที่ เป็นสมาชิกอยู่แล้วในสมัยที่ 1 มีจำนวนเท่ากับสมาชิกประเภทที่ 1

ค. สมัยที่ 3 เมื่อจำนวนราษฎรทั่วพระราชอาณาจักรได้สอบไล่วิชาประถมศึกษาได้เป็นจำนวนเกินกว่าครึ่งและอย่างช้าคงไม่เกิน 10 ปี นับแต่วันใช้รัฐธรรมนูญนี้ สมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรจะทรงเป็นผู้ที่ราษฎรได้เลือกตั้งขึ้นเองทั้งสิ้น หมายถึงสมาชิกประเภทที่ 2 จะหมดไป

ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่าก่อนที่จะมีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นในประเทศไทยได้มีการแต่งตั้งผู้แทนราษฎรชั่วคราวขึ้นเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2475 โดยคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารมีจำนวน 70 คน

คณะผู้เข้ามาทำการปกครองบริหารงานของประเทศตั้งแต่พุทธศักราช 2475 เรื่อยมาจนถึงพุทธศักราช 2484 รวมระยะเวลา 9 ปี ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2475 เพียงฉบับเดียว ในระยะนี้การเปลี่ยนรัฐบาลส่วนใหญ่เป็นไปโดยฝ่ายบริหารทำการยุบสภา กับฝ่ายบริหารลาออกเพราะแพะแฉนเสียงในการลงมติในสภา มิได้เป็นการลาออกตามวาระ มีอยู่ทั้งหมดถึง 9 ชุด ภายใต้ 3 ผู้นำทางการเมือง ¹ ดังนี้คือ

¹ พินาน แจมจรัส, ชีวิตความรักและการต่อสู้ของจอมพล ป. (พระนคร : บ้านฟ้าพิทยา, 2507) หน้า 6 - 9

1.1.1 พระยามโนปกรณนิติธาดา (นายกรัฐมนตรีคนแรก หรือเรียกในขณะนั้นว่าประธาน
คณะกรรมการราษฎร)

ครั้งที่ 1	ตั้งแต่	28 มิถุนายน 2475	-	10 ธันวาคม 2475
ครั้งที่ 2	ตั้งแต่	10 ธันวาคม 2475	-	1 เมษายน 2476
ครั้งที่ 3	ตั้งแต่	1 เมษายน 2476	-	21 มิถุนายน 2476

1.1.2 พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา

ครั้งที่ 1	ตั้งแต่	21 มิถุนายน 2476	-	16 ธันวาคม 2476
ครั้งที่ 2	ตั้งแต่	26 ธันวาคม 2476	-	22 กันยายน 2477
ครั้งที่ 3	ตั้งแต่	22 กันยายน 2477	-	9 สิงหาคม 2480
ครั้งที่ 4	ตั้งแต่	9 สิงหาคม 2480	-	21 ธันวาคม 2480
ครั้งที่ 5	ตั้งแต่	21 ธันวาคม 2480	-	16 ธันวาคม 2481

1.1.3 จอมพล แปลก พิบูลสงคราม

ครั้งที่ 1	ตั้งแต่	16 ธันวาคม 2481	-	3 มีนาคม 2485
------------	---------	-----------------	---	---------------

จากตัวบุคคลที่เข้าดำรงตำแหน่งผู้นำทางการเมืองทั้ง 3 ดังกล่าวข้างต้น แม้ทุกคนจะ
ทำการบริหารประเทศภายใต้กลุ่ม "คณะราษฎร" ด้วยกันทั้งนั้นก็ตาม แต่ก็มีได้ทำให้เกิดความ
สงบราบรื่นในทางการเมือง การปกครองเท่าที่ควร เนื่องจากความขัดแย้งต่าง ๆ ภายใน
คณะราษฎรเอง ทั้งในด้านการขึ้นสู่อำนาจของตัวบุคคล แนวนโยบายและความคิดเห็นซึ่งแตก
แยกกันทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง ตลอดจนความไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน จึงทำให้การปกครอง
ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อนี้เป็นไปในลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างพยายามคุมอำนาจไว้กับตนเองให้มากที่สุด
เท่าที่จะทำได้ เพื่อฐานะทางการเมืองของตน

จากรัฐบาลชุดแรกของพระยามโนปกรณนิติธาดา ในปีพุทธศักราช 2475 จนถึงรัฐบาลชุดที่
3 ในปีพุทธศักราช 2476 จะเห็นได้ว่ามีระยะเวลาไม่ถึงขวบปี หลังจากการเปลี่ยนแปลงการ

ปกครองได้ก็มีการเปลี่ยนแปลงคณะผู้บริหารบ่อยครั้ง ทั้งนี้เนื่องจากมูลเหตุหลายประการซึ่งจะ
โพล่าวต่อไป

1.1.1 รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา เมื่อแรกที่พระยามโนปกรณนิติธาดาได้รับการสนับสนุนให้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ทั้ง ๆ ที่พระยามโนปกรณนิติธาดามีได้เป็นสมาชิกอยู่ในคณะราษฎรมาก่อน ก็เพราะคณะราษฎรหวังว่า พระยามโนปกรณนิติธาดาจะสามารถทำให้งานของคณะราษฎรในการบริหารประเทศซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งในด้านติดต่อกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ดำเนินไปได้ด้วยดี เพราะคิดว่าพระยามโนปกรณนิติธาดาคงจะเป็นผู้สามารถเชื่อมรอยร้าวระหว่างพระประมุขและคณะปฏิวัติให้เข้ากันได้ ซึ่งก็ประสบผลสำเร็จอย่างงดงาม เพราะในสมัยของพระยามโนปกรณนิติธาดานั้น การกระทบกระทั่งระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎรไม่ปรากฏว่ามีความรุนแรงแต่ประการใด อย่างไรก็ตามแม้ว่าคณะราษฎรเป็นกลุ่มอำนาจเพียงกลุ่มเดียวในขณะนั้น ซึ่งก็ประกอบด้วยกำลังทหาร พลเรือนที่จะเข้าหนุนอำนาจทางการเมือง อีกทั้งตัวบุคคลในสภานี้แทนราษฎรตลอดจนคณะรัฐมนตรีเป็นผู้ที่คณะราษฎรแต่งตั้งมาทั้งสิ้น ซึ่งน่าจะทำให้มีเสถียรภาพทางการเมืองได้ แต่การถกเถียงกันได้เป็นเช่นนั้น ก็จะทำให้เห็นว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงในคณะรัฐบาลกันหลายครั้งในระยะเวลา 10 กว่าปีที่คณะราษฎรครองอำนาจอยู่

รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา อยู่ในอำนาจได้ 12 เดือน ก็ถูกโค่นเนื่องจาก

1. การแตกแยกกันภายในคณะราษฎรก่อน โดยการแบ่งแยกออกเป็นฝักเป็นฝ่าย ต่างชิงดีชิงเด่นกัน และโดยเหตุที่ว่าพระยามโนปกรณนิติธาดาเองมิได้เป็นผู้ร่วมก่อการในคณะราษฎร จึงไม่อาจปรับปรุงสถานการณ์ให้กลับดีได้ตามเดิม เพราะชาติทั้งอิทธิพลส่วนตัวต่อคณะราษฎร และกำลังทางทหารจึง เช่นคณะราษฎรมิ พระยามโนปกรณนิติธาดาจึงต้องหากำลังสนับสนุนฐานะของรัฐบาลของตนเองโดยเอนเอียงมาทางกษัตริย์พระยาทรงสุรเดช ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีและผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก และเป็นผู้ซึ่งต้องการดำเนินรัฐประศาสน์นโยบายเพื่อสยบล้างอิทธิพลของพระยาพหลพลพยุหเสนาที่หลวงพิบูลสงคราม ผ่านทางพระยามโนปกรณนิติธาดาเช่นกัน จึงทำให้เห็นได้ว่า คณะราษฎรขณะนั้น เริ่มแตกแยกออกเป็น 2 ฝ่าย เพื่อสร้างดุลย์อำนาจระหว่าง

กัน โดยฝ่ายหนึ่งประกอบด้วยพระยามโนปกรณนิติธาดา พระยาทรงสุรเดช และพระยาฤทธิ-
 อัครเนย์ ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งนำโดย พระยาพลพลพยุหเสนา หลวงพิบูลสงคราม และหลวง -
 ประดิษฐ์มนูธรรม หรือนายปรีดี พนมยงค์

2. จากที่ได้มีผู้ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎร ปรากฏว่าคณะราษฎร
 นั้นแม้จะภายนอกจะเป็นกลุ่มที่เข้มแข็งกำลัง เหนียวแน่นเพราะสามารถปฏิบัติงานสำเร็จได้โดยง่าย
 แต่ภายในแล้ว กลับเต็มไปด้วยความแตกแยก ซึ่งความแตกแยกนี้ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่ก่อนการ
 ปฏิวัติในปี 2475 โดยมีสาเหตุมาจากความคิดเห็นที่ขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มนายทหารอาวุโส
 กับกลุ่มนายทหารหนุ่ม และกลุ่มพลเรือน หรืออาจกล่าวได้ว่า เกิดมีการแบ่งแยกคณะราษฎรเป็น
 กลุ่มนายทหารในประเทศ กับหลุมนักศึกษาจากยุโรปรุ่นหลัง บุคคลที่มีความคิดขัดแย้งกันอยู่เสมอ
 คือ พระยาทรงสุรเดช กับหลวงพิบูลสงคราม พระยาทรงสุรเดชไม่เลื่อมใสในความสามารถของ
 คนหนุ่มในคณะปฏิวัติทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน โดยเฉพาะหลวงพิบูลสงครามและหลวงประดิษฐ์
 มนูธรรม ส่วนหลวงพิบูลสงครามเลื่อมใสหลวงประดิษฐ์มนูธรรม เพราะเคยร่วมคบคิดกันมาตั้ง
 แล้วยังศึกษาอยู่ในยุโรป ประกอบกับขณะนั้นหลวงพิบูลสงครามมีกำลังทหารอยู่ในมือมากพอ ๆ
 กับพระยาทรงสุรเดช แต่เนื่องด้วยมีจุดประสงค์ร่วมกัน จึงพยายามรวมมือกันมาโดยตลอด ซึ่ง
 ทั้งผู้ของอาชีพการไกลเกลี่ยของพระยาพลพลพยุหเสนาผู้เป็นที่เคารพของทุกฝ่ายอยู่เสมอ

หลังจากยึดอำนาจการปกครองสำเร็จแล้ว พระยาทรงสุรเดชก็ยังทำการกักกันหลวง -
 พิบูลสงครามด้วยการโยกย้ายนายทหารที่เป็นฝ่ายหลวงพิบูลสงคราม เพื่อเป็นการลดอำนาจหลวง
 พิบูลสงครามลงอีก โดยเอานายทหารเหล่านั้นไปบรรจุในตำแหน่งที่มีได้คุมกำลังแค่ประการใด
 แล้วกลับย้ายเอานายทหารที่เป็นฝ่ายพระยาทรงสุรเดชเองมาบรรจุแทน แม้แต่ตัวหลวงพิบูล -
 สงครามเอง พระยาทรงสุรเดชก็พยายามจะย้ายจากนายทหารปืนใหญ่ไปอยู่ตำแหน่งผู้ช่วยรบ ซึ่ง

¹ ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุช, น.ร.๖., ชีวประวัติและการต่อสู้ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

เท่ากับพรรคอำนาจทางการเมือง แต่กระทำไม่สำเร็จ

3. พระยาทรงสุรเดชเอง ก็ยังให้การสนับสนุนพระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งคณะราษฎร กำลังระแวงว่าจะ เป็นผู้พยายามทำลายคณะราษฎร เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองกลับไปสู่ระบอบเก่า โดยทำการคัดค้านเค้าโครงเศรษฐกิจ ซึ่งพระยามโนปกรณนิติธาดาได้ดำริให้หลวงประดิษฐมนูธรรมร่างขึ้น เป็นแผนในการพัฒนาประเทศ เพื่อให้เป็นไปตามหลักประการที่ 3 ของหลัก 6 ประการของคณะราษฎร ที่ว่าจะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคน จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก

หลวงประดิษฐมนูธรรม ก็ได้ทำการร่างโครงการเศรษฐกิจขึ้น ซึ่งเรียกกันว่า "สมุดปกเหลือง" หลักใหญ่ของโครงการนี้ ผู้ร่างอ้างว่าดำเนินตามหลักมนุษยสงเคราะห์ของสันนิบาตชาติ ให้ราษฎรได้มีโอกาสประกอบอาชีพโดยทั่วถึง โดยที่คนโรงงานในประเทศมีอยู่เป็นอันมาก การโครงการจึงมีหวังค้ำชูใหญ่ ไร้อาชีพประกอบอาชีพซึ่ง รัฐบาลจะหาให้และ จะจ่าย เบี้ยเลี้ยงชีพทดแทนเท่าที่กำลังงานได้ปฏิบัติไป ส่วนการอุตสาหกรรมและกิจการนั้นคงอยู่ภายใต้ความอำนาจการของรัฐบาล

เมื่อหลวงประดิษฐมนูธรรมร่างเค้าโครงเศรษฐกิจเสร็จส่งลง ก็ได้นำเค้าโครงนี้เข้าสู่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2475 ปรากฏว่าที่ประชุมมีความคิดแตกแยกออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายคัดค้านและฝ่ายสนับสนุน

4. คณะราษฎรขณะนั้นแบ่งแยกเป็น 4 ฝ่ายคือ ฝ่ายทหารเป็นพวกของพระยาทรงสุรเดชบ้าง เป็นพวกของพระยาพลพลพยุหเสนาบ้าง ฝ่ายพลเรือนก็แยกเป็น 2 ฝ่าย คือพวกพระยามโนปกรณนิติธาดาบ้าง เป็นพวกหลวงประดิษฐมนูธรรมบ้าง

1 สิริ เปรมจิตต์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบประชาธิปไตย 30 ปี (พระนคร : เพ็ญอักษร, 2505) หน้า 30 - 31

2 พระยาศรี สิริพันธ์, ประวัติการเมืองไทย (ธนบุรี : นครชน, 2512) หน้า 46

พระยามโปกร์ณิศรธาดา เป็นคหบดีในคณะรัฐมนตรี เพราะสามารถเกลี้ยกล่อมเอารัฐมนตรี ซึ่ง เป็น เจ้าขุนมูลนายมากคนหนึ่ง ค้างก็จง รักรักดีต่อจักรีวงศ์ทั้งสิ้น ยิ่งพระยามโปกร์ณิศรธาดา ยกเอาความไม่เป็นประชาธิปไตยในรัฐธรรมนูญในเรื่อง ส.ส. ประเภท 2. และเค้าโครงการ ของหลวงประดิษฐ์มนูธรรมมาเกลี้ยกล่อมด้วยแล้ว รัฐมนตรีเหล่านั้นก็ยอมเข้าร่วมกับพระยา มโปกร์ณิศรธาดา ตลอดจนพระยาทรงสุรเดช พระยาฤทธิอัคเนย์และพระประศาสน์พิทยายุทธ ซึ่งเป็นผู้ก่อการที่มีอำนาจทางการทหารอยู่ในมือสนับสนุนอยู่ด้วย ทำให้พระยามโปกร์ณิศรธาดา มั่นใจว่าจะต้องมีชัยชนะการปะทะกันกับฝ่ายพระยาพลพลพยุหเสนา ดังนั้นโครงการของหลวง ประดิษฐ์มนูธรรมจึงไม่ได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีโดยให้เหตุผลในการคัดค้านว่า เค้า โครงการเศรษฐกิจที่หลวงประดิษฐ์มนูธรรมเสนอนั้น เป็นเค้าโครงการเศรษฐกิจตามระบอบลัทธิ - คอมมิวนิสต์ซึ่ง เป็นการรวบรัดเอางานอุตสาหกรรมและกิจการไว้ในมือของรัฐบาล เป็นการแย่ง อาริพของราษฎร ส่วนในการที่จะบังคับให้ราษฎรทำงานนั้น เป็นการจำกัดคัดค้านสิทธิอิสรภาพ ของพลเมือง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเอง ก็ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่าเค้า โครงการนี้เป็นเค้าโครงการเศรษฐกิจแบบสตาลิน และจะนำมาใช้ในประเทศไทยมิได้ เพราะขัดกับหลัก วัฒนธรรม ประเพณี และศาสนาของบ้านเมือง

ผู้สนับสนุนเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐ์มนูธรรมนั้น ก็ได้แก่คณะนายทหารชั้นผู้น้อย และฝ่ายพลเรือน ซึ่งปรากฏว่าในกลุ่มหลังนี้เองที่มีสมาชิกสภาผู้แทนรวมอยู่ด้วย ดังนั้นเมื่อไม่เป็นการตกลงกันได้ภายในคณะรัฐมนตรี หลวงประดิษฐ์มนูธรรมก็ขอให้นำโครงการเข้าสู่ที่ประชุมสภา ผู้แทนราษฎร เพื่อให้ที่ประชุมวินิจฉัย และขอมติต่อสภา เพราะเชื่อว่าสภาผู้แทนราษฎรจะต้องให้ ความสนับสนุนในการที่จะนำโครงการเศรษฐกิจมาใช้

5. ขณะที่เค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐ์มนูธรรมเข้าสู่สภานั้น บรรยากาศ ของความไม่พอใจของสภาผู้แทนราษฎรต่อการกระทำต่าง ๆ ของรัฐบาลกำลังอยู่ในระยะถึง เคียด ซึ่งบรรยากาศดังกล่าวได้เริ่มคุกรุ่นมานับแต่คำสั่งของพระยามโปกร์ณิศรธาดาที่ห้ามมิให้ข้าราชการ ทั้งทหาร พลเรือน รวมทั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เข้าเป็นสมาชิกสมาคมที่ เกี่ยวข้องกับการเมือง การออกคำสั่งดังกล่าวนี้เท่ากับเป็นการล้มคณะราษฎร เพราะเหตุว่าภายหลังการปฏิวัติเสร็จสิ้น

ลง ทั้งที่ยังไม่มีกฎหมายเกี่ยวกับพรรคการเมืองออกใช้ แต่คณะราษฎรก็ได้จดทะเบียนจัดตั้งเป็น "สมาคมคณะราษฎร" แล้ว ตลอดจนการค้นอาวุธสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก่อนเข้าประชุมทุกคน เมื่อมีการพิจารณางบประมาณประจำปี 2476 ในวันที่ 31 มีนาคม 2475¹ ซึ่งเท่ากับเป็นการข่มขู่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยทหารของพระยาทรงสุรเดชซึ่งยังไม่พอใจแก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นอย่างยิ่ง ยิ่งเมื่อเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมเข้าสู่สภา ก็มีการถกเถียงกันอย่างมากมาย และมีที่ท้าวว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมอาจได้รับชัยชนะด้วย เพราะมีผู้สนับสนุนอยู่ในรัฐสภาเป็นจำนวนมาก

ในที่สุดพระยามโนปกรณ์นิติธาดาจึงใช้อำนาจของประธานคณะราษฎร กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขอพระราชทานพระบรมราชโองการปิดสภาผู้แทนราษฎร และงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2476 โดยให้เหตุผลในพระราชกฤษฎีกา² ตอนหนึ่งว่า

โดยทรงพระราชดำริเห็นว่า สภาผู้แทนราษฎรในขณะนั้น คงประกอบด้วยสมาชิกตั้งขึ้นเป็นการชั่วคราวจนกว่าจะถึงเวลาอันสมควรที่จะไปรุดเกล้าให้ราษฎรตั้งแทนขึ้นมา เพราะฉะนั้นจึงไม่เป็นการสมควรที่สภาจะพึงดำริเปลี่ยนแปลงนโยบายสำคัญทางเศรษฐกิจ อันเป็นรากเหง้าแห่งความเป็นอยู่ของประเทศมาแล้วแต่โบราณ ๓ บัดนี้ปรากฏว่ามีสมาชิกเป็นจำนวนมาก แสดงความปรารถนาแรงกล้าเพียรที่จะทำการเปลี่ยนแปลงในทางนั้น โดยวิธีการอันเป็นอุปายในทางอ้อมที่จะบังคับขมขู่ให้สภาต้องดำเนินการไปตามความปรารถนาของตนเป็นการไม่สมควร เป็นที่เห็นได้ชัดแล้วว่า จะประชุมกันโดยราชการของประเทศโดยสวัสดิภาพไม่ได้แล้วสามารถจะนำมาซึ่งความไม่มั่นคงของประเทศ และทำลายความสุขสมบูรณ์ของอาณาประชาราษฎร

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร, สมัยที่ 1 ครั้งที่ 59/2475 วันศุกร์ที่ 31 มีนาคม 2475

² พระราชกฤษฎีกาให้ปิดสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีใหม่, ราชกิจจานุเบกษา, แผนก-กฤษฎีกา, ฉบับพิเศษ, เล่ม 50 ตอนที่ 2 (1 เมษายน 2470) หน้า 1

หลังจากปิดสำนวนแทน 1 วัน รัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดา ได้ประกาศให้พระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ขึ้น เมื่อวันที่ 2 เมษายน พุทธศักราช 2476¹ ซึ่งยังผลให้หลวงประดิษฐมนูธรรมต้องเดินทางออกนอกประเทศไปเมื่อวันที่ 12 เมษายน พุทธศักราช 2476

ความเป็นไปของคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ ของพระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งจัดขึ้นตามพระราชกฤษฎีกา ที่ประกาศ ณ วันที่ 1 เมษายน พุทธศักราช 2476 มีภาวะการณ์ไม่สู้ดีหลายประการ ระหว่างฝ่ายคณะทหาร ซึ่งนำโดยพระยาพลพลพยุหเสนา และมีหลวงพิบูลสงครามเป็นกำลังสนับสนุน กับพระยามโนปกรณนิติธาดานายกรัฐมนตรี กล่าวคืออยู่ในลักษณะขัดแย้งกันอยู่ตลอดเวลา ต่างฝ่ายต่างไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความซับซ้อนของการเมืองในระบอบนั้นเป็นไปในลักษณะคุมอำนาจกันเอง และแย่งอำนาจกันเองในระหว่างคณะราษฎร ดังจะเห็นได้จากกรณีการลาออกของ 4 ผู้นำการปฏิวัติ จากตำแหน่งรัฐมนตรี และตำแหน่งราชการทุกตำแหน่งที่ดำรงอยู่ เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2476 ได้แก่²

1. พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา	รัฐมนตรีและบัญชาการทหารบก
2. พันเอกพระยาทรงสุรเดช	รัฐมนตรีและช่วยบัญชาการทหารบก
3. พันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์	รัฐมนตรีและบัญชาการทหารปืนใหญ่
4. พันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ	รัฐมนตรีและเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารบก

การลาออกครั้งนี้มีผู้เข้าใจว่าเป็นความคิดของพระยาทรงสุรเดช ซึ่งเมื่อทำสำเร็จแล้วก็เท่ากับเป็นการจัดอิทธิพลของกลุ่มทหารซึ่งสนับสนุนพระยาพลพลพยุหเสนาลง พร้อมกับขจัดหลวงประดิษฐมนูธรรมได้โดยเด็ดขาด เนื่องจากหลวงประดิษฐมนูธรรมได้รับความสนับสนุนจากพระยาพลพลพยุหเสนา

6. ทางด้านนอกการนั้น นอกเหนือจากความวิตหวังอื่น ๆ แล้ว ยังต้องประสบกับความไม่

¹ พระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 50 ภาค 1 (2 เมษายน 2476) หน้า 10

² ประกาศกระทรวงกลาโหม, เรื่องนายทหารขอลาออกจากประจำการ, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 50 ภาค 1 (18 มิถุนายน 2476) หน้า 381

พอใจเกี่ยวกับการปิดสภามุแทนราษฎรและงคใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา ซึ่งพวกตนต้องใช้ความ
 อุตสาหะอย่างมากกว่าจะได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญและสภา คางก็เข้าไปพบรัฐบาลขอให้มีการเปิดสภา
 แปรปรายจากผล จนกระทั่ง เหตุการณ์รุนแรงขึ้นเป็นลำดับ จนมีอำพำความเข้าใจกันไคระหว่าง
 รัฐบาลกับคณะผู้ก่อการ กังนั้นชั่วเวลาเพียง 81 วัน ที่รัฐบาลชุดใหม่ของพระยามโนปกรณนิติ-
 ธิการบริหารงานโดยไม่มีสภาอยู่ ก็ถูกคณะผู้ก่อการภายใต้การนำของ พันเอกพระยาพลพลพยุห-
 เสนา พันโทหลวงพิบูลสงคราม และผู้ร่วมงานอีกหลายคนรวมกำลัง เข้ายึดอำนาจการปกครองจาก
 คณะรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธิการฯ ในวันที่ 20 มิถุนายน 2476 โดยให้เหตุผลว่ารัฐบาลที่บริหาร
 ราชการแผ่นดินขณะนั้นของพระยามโนปกรณนิติธิการฯ ไม่ถูกต้องครบถ้วนตามรัฐธรรมนูญ โดยเริ่มต้น
 มิคสภามุแทนและงคใช้รัฐธรรมนูญ คณะทหารบก ทหารเรือและพลเรือน จึงเห็นเหตุจำเป็นเข้า
 ยึดอำนาจการปกครอง เพื่อให้มีการเปิดสภามุแทนราษฎรค้ำเนินตามรัฐธรรมนูญ

1.1.2 รัฐบาลพระยาพลพลพยุหเสนา

หลังจากที่รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธิการฯ ได้ลาออกไป ก็ได้มีพระบรมราชโองการโปรด
 เกล้าให้พระยาพลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2476¹ พร้อมกับ
 ประกาศแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีใหม่ เพื่อบริหารประเทศต่อไป แต่ปรากฏว่าเป็นรัฐบาลหนึ่งที่ต้อง
 ประสบกับเหตุการณ์ที่นำมาซึ่งความขาดเสถียรภาพเป็นอย่างมาก ทั้งเหตุการณ์ภายในรัฐสภาและ
 นอกรัฐสภา เนื่องจาก

1. เมื่อพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาเข้าคัมอำนาจทางการเมือง และเปิดรัฐสภาแล้ว
 ในวันที่ 29 กันยายน 2476 นั้นเอง ก็ได้เรียกตัวหลวงประดิษฐมนูธรรมคดีบ และให้เขารับหน้า
 ที่เป็นที่ปรึกษาของคณะรัฐมนตรี และในขณะเดียวกันก็ได้นำ เรื่องการสอบสวนเพื่อให้หลวงประดิษฐ
 มนูธรรมพนขอกล่าวหา และหลังจากพ่นขอหาแล้วก็ได้แต่งตั้งให้กลับเข้าเป็นรัฐมนตรีสืบไป²

¹ ประกาศแต่งตั้งคณะรัฐมนตรี, ราชกิจจาแบกษา, แผนกกฎหมาย, เล่ม 50 ตอนที่ 2
 (25 มิถุนายน 2476) หน้า 392

² ประกาศแต่งตั้งรัฐมนตรี, ราชกิจจานุแบกษา, แผนกกฎหมาย, เล่ม 50 ตอนที่ 2 (8 ตุลาคม
 2476) หน้า 595

ขณะที่หลวงประดิษฐมนูธรรมเจ้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีนั้น เป็นระยะเวลาแห่งการรื้อทาง
 การเมืองอยู่ในระยะผันผวนอย่างหนัก นอกจากความไม่พอใจโดยทั่วไปในระหว่างกลุ่มผู้เสีย
 อำนาจ ก็ยังมีการแตกแยกกันอย่างรุนแรง ระหว่างทหารฝ่ายหนึ่งเมืองกับทหารในพระนคร ปรวกล
 วาทหารฝ่ายหัวเมืองซึ่งมีความนิยมพระองค์เจ้าบรมเดช อุดมเสนาบดีกระทรวงกลาโหมและแม่ทัพ
 นายกองชั้นแนวหน้าไม่พอใจรัฐบาลชุดใหม่ทั้งสิ้น ซึ่งพวกทหารหัวเมืองเหล่านั้นกับกลุ่มผู้นิยม
 ระบอบการปกครองแบบเก่า เชื่อว่าการที่รัฐบาลชักนำหลวงประดิษฐมนูธรรมเข้าร่วมเป็นรัฐมนตรี
 นั้นเพราะมีจุดมุ่งหมายจะนำเอาลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาใช้ในการปกครองประเทศ จึงพากันก่อ
 การกบฏขึ้น เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2476 แต่ปราบปรามลงได้ในวันที่ 17 เดือนเดียวกัน โดย
 การนำทหารฝ่ายรัฐบาลของหลวงพิบูลสงคราม ผลจากการปราบปรามฝ่ายกบฏของรัฐบาลก่อให้เกิด
 เกิดการกวาดล้างสอบสวนผู้ที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาลขึ้น และขณะเดียวกันก็ได้ตรา พ.ร.บ. จัดตั้ง
 ศาลพิเศษ พ.ศ. 2476 ขึ้น ซึ่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้รับการคัดค้านในสภาอย่างรุนแรง เพราะ
 เป็นกฎหมายที่ไม่ยอมให้จำเลยทำการต่อสู้คดีเลย แต่อย่างไรก็ตามเมื่อถึงคราวลงมติพระ
 ราชบัญญัติฉบับนี้ก็กลับผ่านสภาออกมาได้

2. เหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลของพระยาพหลพลพยุหเสนาได้รับความกระทบ
 กระเทือนเป็นอย่างยิ่งก็คือ การสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่ง
 พระองค์ไม่ทรงเห็นด้วยกับการกระทำหลายอย่างของคณะราษฎรและรัฐบาลในขณะนั้น นับแต่
 ทรงไม่พอพระทัยเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ ฉบับวันที่ 10 ธันวาคม 2475 ที่มีใ้มอบอำนาจ
 ธิปไตยแท้จริงให้แก่ประชาชน แต่กลับเป็นการยัดอำนาจการปกครองรวมเอาไว้ในคณะบุคคลคือคณะ
 ราษฎร และยังทรงไม่พอพระทัยเกี่ยวกับเรื่องเค้าโครงเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม
 ยิ่งกว่านั้นพระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญที่รัฐบาลตราออกใช้ในเดือนพฤศจิกายน
 2476 เป็นอีกกรณีหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเห็นชอบด้วย โดยทรงมี
 พระราชวินิจฉัยว่ารัฐบาล

¹ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 50 (วันที่ 12 พฤศจิกายน 2476) หน้า 635

ตราพระราชบัญญัติขึ้นเพื่อป้องกันการค้าหนึ่เตียนรัฐบาลและลงโทษผู้ที่มีความเห็นขัดแย้งกับ
 รัฐบาล ซึ่งอาจถูกถือว่าเป็นปรวิกับรัฐธรรมนูญได้ พระองค์จึงทรงขอให้ยกเลิกพระราชบัญญัติ
 นี้เสีย เพราะเป็นวิธีการขัดกับหลักเสรีภาพในร่างกายของประชาชน แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ
 ในประกาศสละราชสมบัติก็ยังได้กล่าวถึงกรณีการค้าของต่าง ๆ ของพระองค์เมื่อเข้าสู่สภานิติ
 ราษฎรว่า "สมาชิกก็ได้มีโอกาสพิจารณาเรื่องโดยดั่งและเฉียดล่อเสียก่อน เพราะถูกแรง
 รัศมีหลั่งมคืออย่าง รัศมีความภายในวาระประชุมเดียว" เช่นกรณีที่พระองค์ใช้สิทธิยับยั้งร่างพระราช
 บัญญัติอากรมรดก ซึ่งกฎหมายบัญญัติให้เก็บภาษีแก่พระมหากษัตริย์ด้วย ซึ่งทรงเห็นว่าเป็นการทำ
 ลายสถาบันกษัตริย์ ซึ่งในที่สุดการใช้สิทธิยับยั้งของพระองค์ไม่เป็นผล

3. ส่วนในคานรัฐสภานั้น นับแต่มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 1 เมื่อวันที่
 15 พฤศจิกายน 2476 แล้ว ความยุ่งเหยิงก็เริ่มบังเกิดขึ้น และรุนแรงขึ้นทุกที เพราะในสภานั้น
 แม้จะมี ส.ส. ประเภท 2 ซึ่งเป็นผู้รัฐบาลแต่งตั้งถึงครึ่งสภา แต่ ส.ส. ประเภท 2 มีที่อยู่
 อาศัยของรัฐบาลหรือสนับสนุนรัฐบาลโดยไม่มีเหตุผล และทำการค้าเมื่อไม่เห็นด้วย โดยร่วมมือ
 กับ ส.ส. ประเภท 1 และบางครั้งก็ค้านเอาจนรัฐบาลต้องลาออก เพราะแพะแ่นเสี่ยงใน
 การลงมติ เช่น ในการประชุมสภาเมื่อวันที่ 13 กันยายน 2477² ในเรื่องพระราชบัญญัติจำกัด
 ยาง ซึ่งรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาได้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจโดยนำตัวเองเข้าไปผูกพันอยู่
 กับต่างประเทศ โดยเข้าเป็นภาคีแห่งการจำกัดยางระหว่างประเทศ ในการนี้รัฐบาลได้ตกลงทำ
 สัญญาขอรับข้อกำหนด "มูลโคเวตยาง 1500 ตัน" ไว้แล้วต่อภาคีแห่งการจำกัดยาง จึงเสนอ
 สภาเพื่อให้สัตยาบันสัญญา แต่ก่อนเสนอสภานั้นรัฐบาลรู้สึกว่ามีมูลโคเวตยาง 1500 ตันนั้นน้อยไป
 ประชาชนจะลำบากจึงแก้การจำกัดยาง เป็น 2500 ตัน แล้วเสนอเข้าสู่สภา แต่นายกรัฐมนตรีขอ
 ถอนไป แล้วขอแก้ไขมติใหม่เป็น 1500 ตันตามเดิม ด้วยเหตุนี้สภาผู้แทนจึงไม่ยินยอม โดยให้

¹ ไพบูลย์ ช่างเขียน, ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย, (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช,
 2514) หน้า 47

² รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 22/2477 (วิสามัญ), สมัยที่ 2 วันที่ 13 กันยายน
 2477

เหตุผลว่าในเมื่อจำกัถึง 2500 คัน รัฐบาลยังไม่พอใจและโดยที่ราษฎรของเราเดือดร้อนอยู่แล้ว สภาจะยอมให้รัฐบาลทำสัถยาบันในจำนวนมูลโคเวตยาง 1500 คัน ย่อมไม่ได้เช่นกัน ผลที่สุดลงมติปรากฏว่ารัฐบาลแพ้ โดยสภาในอนันต์ด้วยเสียง 73 ต่อ 25¹ ดังนั้นรัฐบาลพระยาพลพลพยุหเสนาจึงต้องลาออกจากตำแหน่งในวันนั้นเอง และกลับได้รับคำขอร้องให้จัดตั้งรัฐบาลขึ้นใหม่ เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2477 ซึ่งในการกำหนดตัวรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่าง ๆ ในการจัดตั้งคณะรัฐบาลคราวนี้ มีการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจมากคือ พันเอกหลวงพิบูลสงคราม ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ส่วนหลวงประดิษฐมนูธรรม ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งก่อนหน้านั้นหลวงประดิษฐมนูธรรมอยู่ในตำแหน่งรัฐมนตรีลอย

ปรากฏว่านับแต่บัดนั้นมา รัฐบาลพระยาพลพลพยุหเสนาสามารถบริหารประเทศด้วยความราบรื่นพอสมควรมาจนกระทั่งวันที่ 27 กรกฎาคม 2480 เหตุการณ์ต่างด้านสภาผู้แทนราษฎรเริ่มเป็นไปในทางตอถ่าน จนกระทั่งรัฐบาลของพระยาพลพลพยุหเสนาต้องถวายเป็นมงคลลาออกอีกครั้งหนึ่ง ในครั้งนี้ปรากฏว่าคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต้องลาออกไปด้วย โดยปรากฏว่าได้มีกระทู้ถามของนาย เลียง ไชยกาล ผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี และผู้ตีเปิดอภิปรายทั่วไป ในนโยบายการจัดทรัพย์สินของพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นของนาย ใต ปาณิกบุตร ผู้แทนจังหวัดพระนคร ทั้งนี้ก็เนื่องจากในขณะนั้นรัฐบาล เจ้าคุณพลพลพยุหเสนาได้ออกกฎหมายขึ้นฉบับหนึ่ง เมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2480 มีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ให้มีความวิวัฒนาการ จึงได้มีกฎหมายโอนพระคลังข้างที่ไปให้กระทรวงการคลังดูแลต่อไป แต่ก่อนโอนก็ปรากฏว่ามีคนสำคัญ ๆ ในวงการรัฐบาล เจ้าคุณพลพลพยุหเสนา มีความปรารถนา

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร, ครั้งที่ 22/2477 (วิสามัญ), สมัยที่ 2, วันพุธที่ 13

จะได้ที่คืนพระคลังข้างที่ไว้ทำที่อยู่อาศัย ซึ่งก็ได้ทำการซื้อขายกันไปในทำนองปิดบังและในราคา ถูก ค้ายเหตุนการประชุมสภาในวันนั้นจึงมีการแสดงความไม่พอใจกันมาก แม้แต่ผู้สำเร็จราชการ แทนพระองค์ก็ถูกนำมาวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งท้ายที่สุดนำมาซึ่งการลาออกของทั้งรัฐบาลและคณะผู้สำเร็จราชการเมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2480

แต่แล้วสภาก็เลือกเอาผู้สำเร็จราชการชุกเคิมเข้าปฏิบัติงานอีก และจากการหวั่นเสียดเลือกนายกรัฐมนตรีนในสภาผู้แทนราษฎร เจ้าคุณพหลพลพยุหเสนาได้รับเลือกให้เข้าดำรงตำแหน่งตามเดิม และได้มีประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2480

ต่อมาในวันที่ 13 กันยายน 2481 ได้มีการยุบสภาผู้แทนราษฎร สภาที่ถูกยุบคือสภาผู้แทนราษฎรที่ได้จากการเลือกตั้งโดยตรงเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2480 การยุบสภาครั้งนี้เกิดมาจากญัตติของนายถวิล อุดล ผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด คือ "ญัตติร่างข้อบังคับการประชุม และการปรึกษาผู้แทนราษฎรแก้ไขเพิ่มเติม"¹ ซึ่งมีความสำคัญว่า การเสนอพระราชบัญญัติงบประมาณแผ่นดิน รัฐบาลจะต้อง เสนอรายละเอียดของงบประมาณนี้ให้สภาทราบด้วยปรากฏว่าสมาชิกสภาผู้แทนลงคะแนนรับหลักการแห่งร่างข้อบังคับด้วยคะแนน 45/31

หลังจากสภารับหลักการญัตติดังกล่าวแล้ว เจ้าคุณพหลพลพยุหเสนาได้เรียกประชุมคณะรัฐมนตรีทันทีเพื่อปรึกษาเกี่ยวกับญัตติดังกล่าว ว่าควรจะดำเนินการอย่างไร เพราะทางรัฐบาลไม่สามารถจะปฏิบัติภารกิจให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของสภาได้ การที่สภาผู้แทนรับหลักการญัตตินี้แสดงว่าสภาไม่มีความไว้วางใจในการบริหารประเทศตามนโยบายที่รัฐบาลได้แถลงไว้

ว่ากันตามความจริงพฤติกรรมของผู้แทนราษฎรในเวลานั้นเป็นการบีบบังคับรัฐบาลอย่างมาก เช่น การเสนออนุญัตติควั่นชิ้นกลางกันในการประชุมคราวเดียวกัน มีใจความว่า ให้พิจารณาเรื่องดังกล่าวให้สิ้นสุดในวันนั้น เพื่อเป็นกาป้องกันมิให้รัฐบาลมีเวลาหาเหตุผลมาแก้ไขทางหนึ่งทางใด

1

ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 50, ภาค 2 (9 ธันวาคม 2480) หน้า 725

และการกระทำเช่นนี้ของสภาผู้แทนราษฎรจึงเท่ากับเป็นการยุบตัวเองเท่านั้น เพราะหลักการในยุติคดีกล่าวไม่มีทางที่รัฐบาลใดจะทำได้ ทั้ง ๆ ที่ในขณะนั้นประชามิไทยของเราเพิ่งจะเริ่มมาเพียงระยะเวลาสั้น ทั้งโดยนิตินัย และพฤตินัย ประสบการณ์ทั้งของคณะรัฐมนตรีและสภาผู้แทนราษฎรก็ยังมีน้อยอยู่

ในที่สุด เจ้าคุณพลพลพยุหเสนาที่คสนใจนำคณะรัฐบาลลาออก แต่คณะผู้สำเร็จราชการไม่อนุมัติโดยให้เหตุผลว่า สถานการณ์ของโลกในขณะนั้นไม่น่าวางใจ ไม่น่าส่งครามโลกครั้งที่ 2 จะเกิดขึ้นในเวลาใด ประกอบกับในขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใหม่ (ร. 8) จะเสด็จประพาสประเทศสยาม ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จึงแนะนำให้ยุบสภาแทนการลาออกของรัฐบาลแล้วให้มีการเลือกตั้งขึ้นใหม่ภายใน 60 วัน เพราะผู้แทนราษฎรชุดนี้สร้างสถานการณ์แห่งความไม่ไว้วางใจโดยไม่คำนึงถึงเสถียรภาพทางการเมือง ซึ่งเป็นการบั่นทอนสมรรถภาพในการบริหารงานเพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติ ดังนั้นจึงมีพระราชกฤษฎีกาในวันที่ 11 กันยายน ศกเดียวกัน ให้ยุบสภาผู้แทนราษฎร เพื่อเลือกตั้งขึ้นใหม่ภายใน 60 วัน

จากยัติ "ร่างข้อบังคับการประชุมและปรีกษาผู้แทนราษฎร แก้ไขเพิ่มเติม" นี้เอง เป็นเหตุการณ์ที่นำพันเอกหลวงพิบูลสงคราม เข้าสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

๑.๑.๓ รัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงคราม

หลังจากรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาได้จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 3 ขึ้นเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2481 เรียบร้อยแล้ว ก็ทราบความบังคมลาออกจากตำแหน่งและปฏิเสธไม่ยอมรับตำแหน่งอีก นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามจึงได้เข้าพิจารณาตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของประเทศสยามเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2481

ทราบกันอยู่แล้วว่า ในสมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาตั้งแต่ปี 2477 เป็นต้นมา

¹ ประกาศตั้งนายกรัฐมนตรี, ราชกิจจานุเบกษา แผนกกฎหมาย เล่ม 55 ตอนที่ 58

(16 ธันวาคม 2481) หน้า 806

หลวงพิบูลสงครามดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีกลาโหม ซึ่ง เปรียบเสมือนผู้คุมกำลังทางทหาร เพื่อให้ ความคุ้มครองอารักขาแก่รัฐบาลชุดพระยาพหลพลพยุหเสนาอยู่ตลอดเวลา เมื่อมาถึง สมัยที่ หลวงพิบูลสงครามขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีบ้าง กำลังอำนาจต่าง ๆ จึงถูกรวบไว้ในมือหลวงพิบูล สงครามแทบทั้งสิ้น ถ้าดูจากรายนามคณะรัฐมนตรีจะเห็นได้ว่าหลวงพิบูลสงครามแต่งตั้งตัวเอง เป็นรัฐมนตรีกระทรวงสำคัญ ๆ ซึ่งนับว่าเป็นหัวใจในการบริหารประเทศไว้ถึง 2 กระทรวงซึ่ง ไล่แก่กระทรวงกลาโหม และกระทรวงมหาดไทย โดยส่งหลวงประดิษฐมนูธรรมไปดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

จากการที่หลวงพิบูลสงครามรวมอำนาจทั้งทางทหาร คือทางคานกระทรวงกลาโหม และ กำลังตำรวจ ผ่านทางกระทรวงมหาดไทย โดยมีหลวงอุดุลเคจรวิธ เป็นอธิบดีกรมตำรวจ การ เมืองในระยะนี้คอยคลายความระส่ำระสายลงทั้งทางสภาผู้แทนราษฎร และคณะรัฐมนตรี จึง ทำให้เสถียรภาพของรัฐบาลมั่นคงขึ้นกว่ารัฐบาลชุดอื่น ๆ แต่ที่ปรากฏในระยะตั้งแต่หลวงพิบูล สงครามครองอำนาจนั้น การกวาดล้างจับกุมฝ่ายตรงข้ามรัฐบาลก็ได้มีขึ้นอย่างแพร่หลาย ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเพิ่มความมั่นคงให้แก่รัฐบาลชุดหลวงพิบูลสงครามยิ่งขึ้น ราวพระราชบัญญัติจัดตั้ง ศาลพิเศษไต่ถามสอบสวนเข้าสภาอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2482 ถึงแม้ว่าจะมีการคัดค้านพระราชบัญญัติศาลพิเศษน้อยอย่างมาก แต่เมื่อได้มีการลงมติไปแล้ว ก็กลับปรากฏว่า สภารับ หลักการแห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้

ถ้าจะพูดถึง เหตุการณ์ทางคานสภาผู้แทนราษฎรสมัยหลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี แล้ว อาจกล่าวได้ว่า ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 คือในปี พ.ศ. 2481 จนถึง 2484 หลวงพิบูลสงครามเป็นผู้บริหารที่เข้มแข็งสามารถควบคุมฝ่ายนิติบัญญัติ คือสภาผู้แทนราษฎรได้เป็น อย่างดี พระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่ฝ่ายบริหารเสนอเข้าสู่สภามักได้รับความสนับสนุนเสมอ เช่น พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ และการเปลี่ยนชื่อประเทศจากประเทศสยามเป็นประเทศไทย แม้ แดฝ่ายผู้แทนราษฎรเองกลับเสนอญัตติยึดบทเฉพาะกาลต่อไปอีก 10 ปี ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการยึด อำนาจให้คณะราษฎรปกครองประเทศโดยเอกเทศต่อไปอีก ซึ่งแสดงถึงอิทธิพลของหลวงพิบูล- สงครามในสภาผู้แทนราษฎรว่ามีอยู่อย่าง เพียงพอ ที่จะคุมไปถึงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท 1

ซึ่ง ราชันนุร เป็นผู้เลือกตั้ง เข้าสู่สภาโดยทรง

ส่วนทางคานนอกสภานั้น นอกจากการกวาดล้าง จับกุมฝ่ายตรงข้ามหนึ่ง เป็นปฏิบัติการของ หลวง
อคุล เศษจรัสแล้ว ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในระยะนี้ อีกคนหนึ่งก็คือหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งได้รับแต่งตั้ง
เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง กล่าวคือหลังจากได้รับแต่งตั้งเพียง เล็กน้อย หลวงประดิษฐ
มนูธรรมก็ได้เปิดเผยทัศนคติและความคิดเห็นแก่หนึ่ง คือพิมพ์ว่าจะ ได้มีการปฏิรูปแผนผังภายในของ
ประเทศเสียใหม่ เพื่อประโยชน์แก่การผลิต การประหยัดและมาตรฐานแห่งการครองชีพ

ในปีพุทธศักราช 2482¹ ในยุโรปเกิดสงครามขึ้น ฝรั่งเศสอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบแก่
เยอรมัน เป็นมูลปัจจัยให้พลตรี หลวงพิบูลสงคราม ฉวยโอกาสเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส
จนถึงกับเกิดการปะทะกันขึ้นเพื่อการยึดครองอินโดจีน ในที่สุดญี่ปุ่นได้ยื่นมือเข้ามาไกล่เกลี่ยเมื่อ
วันที่ 28 มกราคม 2484 และในวันที่ 9 พฤษภาคม 2484 ได้มีการลงนามในอนุสัญญา ซึ่งไทย
ได้คืนดินแดนคืนจากฝรั่งเศสประมาณ 9 หมื่นตารางกิโลเมตร นโยบายของหลวงพิบูลสงครามใน
ครั้งนั้น นับได้ว่าเป็นการฉกฉวยอย่างใหญ่หลวง เพราะกว่าจะได้ดินแดนคืนมา เราต้องเสียชีวิต
ทหารและทรัพย์สินไปเป็นจำนวนมาก และต้องออกเงินชดเชยให้ฝรั่งเศสเป็นค่าทางรถไฟ ถนน
หนทาง ตึกกรมอาคาร และอื่น ๆ ที่ฝรั่งเศสได้สร้างเสริมไว้ ซึ่งเท่ากับว่าเราซื้อเมืองพระตะ
บอง ศรีโสภณ จำปาศักดิ์ มงคลบุรีจากฝรั่งเศสนั่นเอง แต่เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง และ
ฝรั่งเศสฟื้นตัวขึ้นในฐานะประเทศผู้ชนะสงคราม เรากลับต้องยอมคืนดินแดนที่ได้มานั้นให้ฝรั่งเศส
กลับพร้อมกับจ่ายค่าเสียหายให้กับฝรั่งเศสด้วย

กฤษกัน
ต่อมาในวันที่ 7 ธันวาคม 2484 ญี่ปุ่นขอส่งทหารผ่านไทยเพราะญี่ปุ่นได้ประกาศสงคราม
กับอังกฤษและอเมริกาแล้ว และต้องการเดินทางไปเพื่อยึดดินแดนอาณานิคมของสัมพันธมิตรที่อยู่
ทางใต้ของประเทศไทย หลวงพิบูลสงครามจึง เปิดประชุมคณะรัฐมนตรี และผลของการประชุม
ครั้งนั้น ไทยยอมให้ทหารญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยได้ ในวันที่ 8 ธันวาคม 2484²

¹ จิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 (ธนบุรี : สื่อการต้า, 2509) หน้า 10

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 12

1.2 . การเมืองไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ก่อนที่จะกล่าวถึงการเมืองไทย ระยะเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อจะได้ทราบถึงเหตุการณ์ที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในค่านิยมผู้ใช้อำนาจทางการเมืองปกครองโดยคองเนื่องกัน จึงจะกล่าวถึงเหตุการณ์ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยย่อ

การตัดสินใจของที่ประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อปี 2484 ในกรณีจะยอมให้ญี่ปุ่นยกทัพมาในประเทศไทยหรือไม่นั้น ก่อให้เกิดความแตกว้าวขึ้นระหว่างพลตรีหลวงพิบูลสงคราม และนายปรีดี พนมยงค์ เนื่องจากความเห็นของคนทั้งสองขัดแย้งกัน หลวงพิบูลสงครามมีความเห็นว่าเพื่อความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สินของราษฎร รวมทั้งความเป็นเอกราชของชาติ ควรยอมรับข้อเสนอของญี่ปุ่น. แต่นายปรีดี พนมยงค์กลับไม่เห็นด้วยว่าเป็นการเสียศักดิ์ศรีของประเทศเป็นอย่างยิ่ง และเห็นควรมีให้มีการต่อต้าน โดยยังหวังว่าพันธมิตร ซึ่งขณะนั้นกำลัง เป็นฝ่ายเสียเปรียบในการรบอยู่ คง จะให้ความช่วยเหลือ

เมื่อผลการประชุมตกลงให้ญี่ปุ่นเดินทัพมาประเทศไทยแล้ว นายปรีดี พนมยงค์ ได้ลาออกจากคณะรัฐมนตรี ซึ่งอาจจะเป็นควยเหตุผล 2 ประการ คือ

1. ถูกอิทธิพลญี่ปุ่นบีบบังคับ
2. เมื่อเห็นว่าคนมีความเห็นไม่ตรงกับคณะรัฐบาล ก็ควรลาออก

ปรากฏว่าหลังจากที่ออกจากคณะรัฐบาลแล้ว จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ได้แต่งตั้ง นายปรีดี พนมยงค์ให้ขึ้นดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการต่อไป

ในขณะที่รัฐบาลจอมพล แปลก ต้องดำเนินนโยบายคล้อยตามญี่ปุ่นเพื่อความอยู่รอดของประเทศ ด้วยการทำสนธิสัญญาเป็นพันธมิตรในด้านการทหารและในด้านการเศรษฐกิจกับญี่ปุ่นในวันที่ 21 ธันวาคม 2484¹ และในวันที่ 25 มกราคม 2485² ไทยก็ได้ประกาศสงครามกับอังกฤษ

¹ สว่าง ลานเหลือ, เรื่องเดิม, หน้า 70

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 71

และอเมริกา นายปริดี พนมยงค์ นั้นก็ได้เริ่มขบวนการเสรีไทยขึ้นในเมืองไทยทันที โดยประสานงานกับหน่วยเสรีไทยของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ในสหรัฐอเมริกา

ในระยะนี้ แม้ว่าประเทศไทยจะต้องเผชิญสถานการณ์คับขันหลายอย่าง เช่น ถูกพันธมิตรโจมตีเพราะเป็นฐานทัพญี่ปุ่น และต้องดำเนินรัฐประศาสน์นโยบายเพื่อความอยู่รอดกับญี่ปุ่นก็ตาม จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ก็มีใตละเงินงานสร้างชาติตามแนวความคิดของตน จึงปรากฏว่า จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ได้กลายเป็นผู้เผด็จการมากขึ้นเรื่อย ๆ งานสร้างชาติบางประการก็เป็นประโยชน์ แต่บางประการก็เป็นโทษอย่างร้ายแรง งานสร้างชาติที่สำคัญ ๆ ได้แก่ การปรับปรุงทางด้านวัฒนธรรม มีการบังคับให้ประชาชนสวมหมวก สวมรองเท้า เลื่อนอก และสิ่งศักดิ์นมหาก เป็นต้น พฤติกรรมเหล่านี้สร้างความไม่พึงพอใจมาสู่ประชาชนอย่างมาก เพราะในระยะนั้นเป็นระยะที่ราษฎรกำลังประสบกับความอดอยากขาดแคลน เนื่องจากประเทศอยู่ในภาวะสงคราม ต้องขาดการติดต่อกับโลกภายนอก ซึ่งทำให้การพัฒนาในทางเศรษฐกิจต้องหยุดชะงัก การปกครองแบบชาตินิยมถึงเผด็จการของหลวงพิบูลสงครามอาจเป็นความปรารถนาดีของหลวงพิบูลสงครามที่พยายามหาทางหันเหความสนใจของประชาชนจากภาวะสงคราม เพื่อมิให้ประชาชนต้องเสียชีวิตจากการสงคราม หรือเพราะความอยากให้ประเทศเจริญทัดเทียมกับอารยประเทศก็ตาม แต่การใช้อำนาจเด็ดขาดโดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของประชาชน ทำให้รัฐบาลของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เสื่อมความนิยมลง ประชาชนเริ่มเมื่อหน้ายเกลียดชัง จอมพลแปลก พิบูลสงคราม

ในตอนปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้นเอง ฝ่ายอักษะเริ่มอ่อนกำลังลง จอมพลแปลก พิบูลสงคราม จึงได้เริ่มขบวนการใต้ดินขึ้นเช่นเดียวกัน ด้วยการวางแผนติดต่อกับสหประชาชาติ โดยให้ประเทศจีนเป็นสื่อ¹

นอกจากนั้น จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ยังได้ออกพระราชกำหนดการโยกย้ายเมืองหลวง

¹ เนตร เขมะโยธิน, งานใต้ดินของพันเอกโยธี (พระนคร: เกมมบรรณกิจ, 2510) หน้า 438

โดยกำหนดให้กรุงเทพฯ เป็นเมืองเปิด เพราะฉะนั้น จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ทราบดีว่า พันธมิตรจะทวงโจมตีญี่ปุ่นในประเทศไทยแน่ และอีกด้านหนึ่งก็ยังมีเสรีไทย ซึ่งยังไม่ทราบว่า จะโจมตีญี่ปุ่นเมื่อไร ซึ่งถ้าเหตุการณ์เช่นนั้นเกิดขึ้น ทรัพย์สินสัมปัตติค่าภายในกรุงเทพฯ จะต้องเสียหายไป

เมืองหลวงที่จอมพลแปลก พิบูลสงคราม กำหนดสร้างขึ้นแทนกรุงเทพฯ นั่นก็คือเพชรบูรณ์¹ แผนการชักชวนคนไทยอพยพหลบภัยสัมพันธมิตรไปยัง เมืองหลวงใหม่ไม่เป็นผลสำเร็จ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม จึงใช้วิธีเคลื่อนย้ายกำลังทหารไปจากจังหวัดพระนคร รวมทั้งอาวุธยุทโธปกรณ์² พร้อมกันนั้นก็เริ่มสร้างถนนยุทธศาสตร์ ระหว่างลพบุรีกับเพชรบูรณ์³ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในทางยุทธวิธี ซึ่งเข้าใจว่าอาจเป็นนโยบายเพื่อมิให้กำลังทหารส่วนใหญ่ตกไปอยู่แก๊งกองทัพญี่ปุ่น หรือถูกญี่ปุ่นปลดอาวุธ²

การสร้างเมืองเพชรบูรณ์เพื่อเป็นนครหลวงนี้ ก็เป็นอีกกรณีหนึ่งซึ่งนำความไม่พอใจมาสู่ราษฎร เพราะแรงงานที่นำมาใช้ในการก่อสร้างเป็นแรงงานที่เกณฑ์มาโดยอาศัยกฏอัยการศึก ทั้งห้องที่ถูกรื้อกันดาร ทำให้มีผู้เจ็บไข้ล้มตายลงเป็นอันมาก

ค่ายเห่คนเมื่อสภามณฑลราษฎรได้เปิดประชุมสมัยสามัญในวันที่ 20 กรกฎาคม 2487 และจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ในฐานะหัวหน้ารัฐบาล ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติโอนมณฑลพระราชกำหนดระเบียบนครบาลเพชรบูรณ์ จึงปรากฏว่าได้มีการอภิปรายกันอย่างยืดเยื้อ ทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ในที่สุดผลของการลงมติปรากฏว่า รัฐบาลแพ้ 48 : 36⁴ โดยเหตุที่หลักการ

¹ พระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487 เล่ม 61, ตอนที่ 33, แผนกกฎหมาย, ภาค 1 - 2 (30 พฤษภาคม 2487) ราชกิจจานุเบกษา

² วิเทศกรณีย์, ยุทโธปกรณ์ (พระนคร : โอเคียนการพิมพ์, 2503) หน้า 424

³ พระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบรมธาตุ พุทธศักราช 2487, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 61, ตอนที่ 34 (แผนกกฎหมาย ภาค 1-2)

⁴ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร, ครั้งที่ 4/2487 (สามัญ), สมัยที่ 2, วันที่ 20 กรกฎาคม 2487.

และเหตุนี้¹ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม นำมาเชอซัทถคาม ไม่สามารถให้ความกระจ่างแจ้งแก่
รัฐสภาได้ ซึ่งทั้งนี้เกี่ยวกับสถานการณ์ของประเทศไทยในขณะนั้น ไม่ทำให้จอมพลแปลก พิบูล-
สงคราม สามารถแถลงนโยบายใด ๆ แก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและประชาชนได้เลย จะคิด
ทำการใดก็ต้องทำไปโดยแผนการสั้น ๆ เพราะถ้าแผนการนั้นรั่วไหลไปถึงญี่ปุ่น ก็จะทำให้เป็น
อันตรายต่อประเทศชาติ ต่อมาในวันที่ 22 กรกฎาคม 2487 รัฐบาลก็แพะแ่นเสียงในสภาอีก
จากการลงมติในพระราชบัญญัติขออนุมัติพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบรมมณฑล ด้วยคะแนน -
43 : 41

ปรากฏว่า จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ได้ตัดสินใจลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อ
วันที่ 26 กรกฎาคม ซึ่งอาจจะเป็นเพราะเห็นว่า คนไม่สามารถคุมสถานการณ์ต่อไปได้แล้ว ใน
ขณะเดียวกันผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ก็ลาออกด้วย จึงเหลือนายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่ง
ผู้สำเร็จราชการแทนผู้เดียว

เมื่อจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ได้พ้นตำแหน่งไปแล้ว ทางราชการจึงมีนายปรีดี พนมยงค์
เป็นผู้สำเร็จราชการโดยเอกเทศ ก็ได้แต่งตั้งนายควง อภัยวงศ์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี จัดตั้ง
คณะรัฐบาลเพื่อบริหารประเทศต่อไป โดยการสนับสนุนของนายปรีดี พนมยงค์ แต่ก็มีผู้เป็นห่วง
กันมากว่าอาจเกิดความวุ่นวายทางการเมืองขึ้นได้ เพราะจอมพลแปลก พิบูลสงครามในขณะนั้น
ดำรงตำแหน่งทั้งทางการเมืองและการทหารหลายอย่าง เป็นทั้งนายกรัฐมนตรี เป็นผู้บัญชาการ
ทหารสูงสุด และแม่ทัพบกสนาม จากตำแหน่งทางการเมืองแล้วก็ได้ แต่ยังมีตำแหน่งทางการทหาร
อยู่ บรรดาแม่ทัพนายกองที่จงรักภักดีต่อท่านจอมพลก็มีอยู่มาก ถ้าเกิดขัดกันขึ้นระหว่าง
บุคคลชั้นนำของประเทศ เหตุการณ์ภายในอาจยุ่งเหยิงถึงปะทะกันด้วยอาวุธก็ได้

การที่รัฐบาลของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ลาออกคราวนั้น ก็เนื่องจากการแตกแยกกัน
ในทางการเมืองของบุคคลสำคัญ 2 คนของเมืองไทย ก็คือจอมพลแปลก พิบูลสงคราม กับ
นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แต่ละคนมีลูก
ศิษย์ลูกหาอยู่เป็นอันมาก สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสมัยนั้น ก็เช่นเดียวกับขณะนี้ คือมีสมาชิก

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร, ครั้งที่ 5/2487 (สามัญ), สมัยที่ 2, วันที่ 22 กรกฎาคม 2487

ประเภทที่ 1 ที่ราษฎรเลือกตั้งเข้ามา กับสมาชิกประเภทที่ 2 ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าแต่งตั้ง ขณะนั้นสมาชิกประเภทที่ 1 และประเภทที่ 2 ก็แตกแยกกันเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งสนับสนุนจอมพลแปลก พิบูลสงคราม อีกฝ่ายหนึ่งสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ และควยชั้นเชิงการเมืองในขณะนั้น นายปรีดี พนมยงค์ หาพวกได้มากกว่าจึงคว่ำรัฐบาลของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ลงได้¹

ข้อความข้างบนนี้ได้รับการยืนยันจากเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายหลังกองรัฐบาล นายควง อภัยวงศ์ ได้เข้าปฏิบัติหน้าที่ กล่าวคือนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลในคณะรัฐบาลเป็นจุดเริ่มต้น รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ได้พยายามขจัดอำนาจของจอมพลแปลก พิบูลสงครามลง โดยยกเลิกรับตำแหน่งผู้บัญชาการสูงสุด และตั้งตำแหน่งแม่ทัพใหญ่ขึ้นแทน แต่โดยพฤตินัยแล้วก็คือตำแหน่งเดียวกันนั่นเอง เจ้าคุณพหลพลพยุหเสนาได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งแม่ทัพใหญ่และผู้บัญชาการทหารบกแทนจอมพลแปลก พิบูลสงคราม การที่นายควง อภัยวงศ์ หรือที่ถูกต้องคือ นายปรีดี พนมยงค์ สามารถชักชวนเอาท่านผู้นี้เข้าร่วมในคณะรัฐบาลได้ นับว่าเป็นนโยบายที่ถูกต้องกับสถานการณ์การเมืองในขณะนั้น ซึ่งมีข่าวว่า จอมพลแปลก จะเล่นการเมืองโดยวิธีใช้กำลังอีก เพราะเป็นที่ทราบกันทั่วไปว่า ท่านเจ้าคุณพหลพลพยุหเสนาเป็นรัฐบุรุษที่ประชาชนพลเมืองทั่วไปยังเคารพนับถือในความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว และซื่อสัตย์ ยิ่งกว่านั้นการที่เจ้าคุณพหลพลพยุหเสนาร่วมอยู่ในคณะรัฐบาลใหม่ควย ย่อมเป็นประจักษ์ในชนระหว่างรัฐบาลเก่ากับรัฐบาลใหม่ได้เป็นอย่างดี เพราะถึงอย่างไรบุคคลสำคัญทั้งหลายในคณะผู้ก่อการโดยเฉพาะอย่างยิ่งจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ยังมีความเกรงใจท่านผู้นี้อยู่มาก แม้ว่าตามทางปฏิบัติแล้ว เจ้าคุณพหลพลพยุหเสนาในขณะนั้นป่วยอยู่ และมีใบปฏิบัติงานในหน้าที่แต่อย่างไร เพราะมี พลโท หลวงสินาคโยธารักษ์ (ซิด มั่นถิลป สินาคโยธารักษ์) ซึ่งดำรงตำแหน่งรองแม่ทัพใหญ่และรองผู้บัญชาการทหารบก ได้บริหารงานในตำแหน่งทั้ง 2 นั้น เป็นส่วนมาก

¹ เนคร เขมะโยธิน, เรื่องเดิม, หน้า 44

นอกจากข้อเท็จจริงของตัวจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ซึ่งขณะนั้นได้รับแต่งตั้งให้เป็น
 ปรึกษารัฐบาลโดยตรงแล้ว ก็ยังมีการสับเปลี่ยนโยกย้ายแม่ทัพนายกองผู้ใกล้ชิด จอมพลแปลก
 พิบูลสงคราม ออกไปจากตำแหน่งสำคัญ ๆ จนเกือบหมดสิ้น และประการสุดท้าย รัฐบาลในขณะ
 นั้นยังคงการทำลาอาชริตผลของ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ทางการเมืองในรัฐสภา นั่นคือการ
 พยายามกวาดล้างสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งประเภทที่ 1 และ 2 ซึ่งได้จากการเลือกตั้งและ
 แต่งตั้งมาตั้งแต่ปี 2481 แต่เนื่องจากประเทศตกอยู่ในภาวะสงครามเป็นกลางยิ่งยวดที่จะมีการเลือก
 ตั้ง จำต้องปล่อยให้อายุของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชุดนี้ดำรงต่อเรื่อยมา จนกระทั่งสิ้นสุดสงคราม
 โลกครั้งที่ 2

รัฐบาลในครั้งนั้นจึงวางแผนการในการยกเลิกกฎหมายรัฐธรรมนูญ เพื่อจัดสมาชิกประเภท
 ที่ 2 เสีย โดยแต่งตั้งคณะกรรมการของสภาผู้แทนราษฎรชุดหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกสภา
 แทนราษฎร และบุคคลภายนอก เป็นผู้พิจารณาแก้ไขรัฐธรรมนูญ แต่ยังไม่ทันแก้ไขให้ลุล่วงไปความ
 แจกแจงจำแนง ก็บังเอิญญี่ปุ่นขอสงบศึกกับฝ่ายสัมพันธมิตรเสียก่อน รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ จึงต้อง
 ลาออกไป

สำหรับทางด้านการบริหารงาน นายควง อภัยวงศ์ ก็เริ่มปรับปรุงกระทรวง ทบวงกรมขึ้น
 ใหม่ ล้มเลิกระบบผูกขาดทั้งปวง ปล่อยให้ระบบเศรษฐกิจเป็นไปอย่างเสรี ล้มเลิกการสงวน -
 อาชีพ โดยคงเหลือไว้เพียง 4 ประการเท่านั้น งดสร้างจังหวัดเพชรบูรณ์ และตราพระราช
 ฎีกานิรโทษกรรมให้แก่ข้าราชการเมือง ทำให้รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ได้รับความนิยมจากประชาชน
 เพิ่มขึ้น

นายควง อภัยวงศ์ ได้พยายามดำเนินการบริหารประเทศโดยมิให้มีการกระทบกระทั่งกับ
 ญี่ปุ่นมาตลอดเวลา เพราะขณะนั้นญี่ปุ่นมีความสงสัยพฤติการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาวการเมืองใน
 ไทยอยู่มาก ญี่ปุ่นเข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อรับสถานการณ์ต่าง

¹ วิเทศกรณีย์, เรื่องเดิม, หน้า 670

การเมืองใหม่ ซึ่งก็เป็นความจริง เพราะรัฐบาลใหม่กับขบวนการใต้ดินภายใต้การอำนวยการของ นายปรีดี พนมยงค์ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันยิ่งขึ้น และขณะเดียวกันทางด้านสงครามในยุโรป - เยอรมันได้ยอมจำนนแก่พันธมิตร โดยได้ทำสัญญาสงบศึกเมื่อเดือนพฤษภาคม 2488¹ และในที่สุดญี่ปุ่นก็ยอมจำนนโดยปราศจากเงื่อนไขเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2488² เช่นกัน เพื่อแก้ไขสถานการณ์กับชนรัฐบาลไทยได้ประกาศ "พระบรมราชโองการประกาศสันติภาพ ไทยจะมีพันธไมตรีแก่ทุกประเทศ" เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2488³ และสหรัฐอเมริกา ก็ยอมรับว่า การประกาศสงครามของรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงครามนั้นเป็นโมฆะ⁴ ไม่นับว่าไทยเป็นศัตรู

ในเมื่อสถานการณ์ทางการเมือง เปลี่ยนไปเช่นนี้ รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ซึ่งเป็นรัฐบาลที่สืบเนื่องมาจากรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงคราม และมีนโยบายตรงข้ามกับฝ่ายชนะสงคราม ฉะนั้นเพื่อเปิดโอกาสให้มีการเจรจาในทางทูต นายควง อภัยวงศ์จึงได้นำคณะรัฐบาลกราบถวายบังคมลาออกไปเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2488

เมื่อนายควง อภัยวงศ์ ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์สมัยนั้น และเป็นผู้ทรงอำนาจในทางการเมืองอย่างแท้จริง ก็มีแผนการณ์ที่จะให้หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าขบวนการเสรีไทยในสหรัฐอเมริกา ซึ่งเคยติดต่อกับสหประชาชาติตลอดเวลาสงคราม มาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพราะในภาวะการณ์เช่นนั้น ไม่มีผู้ใดจะเหมาะสมกับตำแหน่งหัวหน้ารัฐบาลยิ่งกว่าทัศนผู้นั้น แต่เนื่องด้วยหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ยังอยู่ในต่างประเทศ เพราะฉะนั้นนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จึงได้ให้นายทวี บุณยเกตุ เป็นนายกรัฐมนตรีไปพลางก่อนโดยมีพระบรม

1 ดิเรก ชัยนาม, เรื่องเดิม, หน้า 210

2 ดิเรก ชัยนาม, เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

3 ราชกิจจานุเบกษา, ตอนที่ 44, เล่ม 62, แผนกกฎหมาย, ภาค 2 (16 สิงหาคม 2488) หน้า 503 - 506

4 วิเทศกรณีย์, เรื่องเดิม, หน้า 584

ราชโองการแต่งตั้ง เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2488¹ ทั้งนี้เพื่อให้สหประชาชาติเห็นว่าเราพร้อมที่จะเปิดการเจรจาทางการทูตทุกโอกาส และหลังจากเข้าดำรงตำแหน่งเพียง 17 วัน รัฐบาลของนายทวี บุณยเกตุ ก็ถวายบังคมลาออกไป โดยหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทนเมื่อวันที่ 17 กันยายน 2488²

สำหรับการจัดตั้งรัฐบาลใหม่ในสมัยหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช กล่าวกันว่านายปรีดี พนมยงค์ ได้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการคัดเลือกตัวรัฐมนตรี ฉะนั้นจึงไม่มีปัญหาอย่างใดที่คณะรัฐมนตรีในรัฐบาลของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ย่อมจะมีพรรคพวกหรือผู้ร่วมงานของนายปรีดี พนมยงค์เป็นส่วนมาก เว้นแต่หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีคนเดียวเท่านั้น ที่มิได้เคยร่วมงานอย่างใกล้ชิดกับนายปรีดี มาก่อน

ปัญหาทาง ๆ ในสมัยรัฐบาลหลังสงครามของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช มีทั้งปัญหาทางด้านการต่างประเทศที่จะต้องแก้ไขให้ลุล่วงไปด้วยการฟื้นฟูสัมพันธไมตรีกับประเทศมหาอำนาจ ซึ่งเราได้ดำเนินการ เป็นฝ่ายตรงข้ามมาในสมัยสงคราม ด้วยการต่อต้านสนธิสัญญาอันเสี้ยเปรียบหลายประการในสนธิสัญญากับอังกฤษที่เรียกว่า "สัญญาสมบูรณแบบ" ซึ่งไทยคงถูกผูกมัดคัดค้านทางในตำแหน่งเศรษฐกิจอย่างรุนแรง

นอกจากนี้ปัญหายิ่งใหญ่ภายในประเทศที่หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ต้องเผชิญในฐานะนายกรัฐมนตรี ก็คือภาวะการขาดเสถียรภาพของรัฐบาล ซึ่งผู้ที่ก่อภาวะเช่นนั้นขึ้นก็คือ สภาผู้แทนราษฎร ซึ่งก็คือสภาชุดที่นายควง อภัยวงศ์ พยายามจะยุบเลิก แต่ยังไม่สำเร็จนั่นเอง นโยบายหลายอย่างของรัฐบาลหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ต้องติดขัดเพราะอิทธิพลของรัฐสภาอันยังประกอบด้วยกลุ่มคนที่ยังไม่มีฝ่ายที่แน่นอน แต่ผันผวนไปเรื่อย ๆ แล้วแก๊งหะของ

¹ ประกาศตั้งนายกรัฐมนตรี, ราชกิจจานุเบกษา, แผนกกฎหมาย, เล่ม 62, ตอน 47, (1 กันยายน 2488) หน้า 509 - 511

² ประกาศตั้งนายกรัฐมนตรี, ราชกิจจานุเบกษา, แผนกกฎหมาย, เล่ม 62, ตอน 52, (18 กันยายน 2488) หน้า 557

สถานการณ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งประเภทที่ 1 และประเภทที่ 2 นี้ แม้ว่าจะเป็นจุดเดียวกันที่ทำให้รัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ต้องลาออกไปก็จริง แต่อิทธิพลของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ยังมีโคทมคความไปควย ยังคงมีอยู่และแสดงออกในบางครั้งบางคราวโดยตลอดมา หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช และนายปรีดี พนมยงค์ จึงพยายามหาทางมิให้อิทธิพลของรัฐสภา เข้ามามากกว่ากับรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา เพราะทราบดีที่สภาผู้แทนยังมีความไม่แน่นอนว่าจะสนับสนุนใครอยู่ การดำเนินนโยบายทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นภายนอกหรือภายใน ก็จะไม่เป็นผลความตามมุ่งหมายที่มีอยู่ ด้วยเหตุนี้เอง หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช จึงตกลงใจขอพระราชทานพระบรมราชโองการประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 15 ตุลาคม 2488 และยังเสนอการแก้ไขรัฐธรรมนูญเสียใหม่ เพื่อกวาดล้างสมาชิกประเภทที่ 2¹

หลังจากยุบสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ได้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรทั่วพระราชอาณาจักรเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2489 ในวันที่ 24 มกราคม 2489 เปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎร เพื่อหาเสียงว่าควรเลือกใครเป็นนายกรัฐมนตรี บุคคลที่เข้าแข่งขันในเวลานั้นมีเพียง 2 คน คือนายดิเรก ชัยนาม และนายควง อภัยวงศ์ นายดิเรกได้เปรียบตรงที่มีนายปรีดี พนมยงค์ ให้การสนับสนุน แต่เนื่องด้วยนายดิเรก ชัยนาม ไม่เคยมีโอกาสสร้างพรรคพวกในทางการเมืองมาก่อน ผลจึงปรากฏว่านายควง อภัยวงศ์ ได้รับเลือกให้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยได้มีประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้งเมื่อวันที่ 31 มกราคม 2489 ซึ่งนำความไม่พอใจมาให้แก่นายปรีดี พนมยงค์อย่างยิ่ง มีผู้กล่าวกันว่าอย่างไรเสียนายควง อภัยวงศ์ ก็คงอยู่ในอาณัติการดำเนินงานของนายปรีดี พนมยงค์ อยู่นั่นเอง แต่ตามที่ปรากฏนายควง อภัยวงศ์ได้พยายามปฏิบัติงานโดยเอกเทศ เพื่อหลีกเลี่ยงอิทธิพลของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งจะเห็นได้จากรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลของนายควง อภัยวงศ์ นั้นไม่ปรากฏพรรคพวกของนายปรีดี พนมยงค์ อยู่เลย (ดูภาคผนวก)

จากความไม่พอใจของนายปรีดี พนมยงค์ นี้เอง จึงปรากฏว่ากว่ารัฐบาลนายควง อภัยวงศ์

¹ วิเทศกรณีย์, เรื่อง เดิม, หน้า 677

จะได้รับความไว้วางใจจากสภา ก็ถูกพรรคการเมืองที่ตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ อันได้แก่ พรรคสหชีพ และพรรคแนวร่วมรัฐธรรมนูญ โจมตีอย่างมากมาย ขณะนี้เราจะเห็นได้ว่า นายควง อภัยวงศ์ และนายปรีดี พนมยงค์ ต่างก็แยกออกจากกันเป็น 2 ฝ่ายโดยเด็ดขาดแล้ว ทั้งนี้แม้ว่าทั้ง 2 จะเคยสนิทสนมกันมาครั้งแต่ครั้ง เป็นนักเรียนฝรั่ง เศรษฐกิจแตกกันทั้ง 2 ก็มี ความแตกต่างกันอย่างที่ไม่อาจประสานกันได้ ทั้งคำพื้นฐานทางครอบครัวและอุดมการณ์ที่ฝ่ายหนึ่ง (นายควง อภัยวงศ์) ยึดถือแบบฉบับเสรีนิยม แต่อีกฝ่ายหนึ่ง (นายปรีดี พนมยงค์) หนักไปในทางสังคมนิยม และมาแตกแยกกันอย่างรุนแรง กรณีนี้ยังเสี่ยงเลือกนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 24 มกราคม 2489

นายควง อภัยวงศ์ บริหารประเทศต่อไปอีกไม่นาน ก็ต้องลาออกจากตำแหน่งไปเพราะรัฐบาลเป็นฝ่ายปราชัยในการลงมติร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะคับขัน พ.ศ. 2489² ซึ่งรัฐบาลเห็นไม่สมควรรับหลักการ แต่สภาลงมติรับหลักการ ผู้ตัดสินผู้เสนอแก้ไขแก่สมาชิกสภาผู้แทนฝ่ายที่สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ นั่นเอง

หลังจากลาออก นายควง อภัยวงศ์ และหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ก็ได้ร่วมกันตั้งพรรคประชาธิปไตยขึ้น โดยมีหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ยุบพรรคก้าวหน้ามารวมด้วย และ

¹ อภิญา จรุงพร, ความไม่มั่นคงของพรรคการเมืองไทย, สตว์การเมือง (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514) หน้า 191

เนื่องจากรัฐธรรมนูญ 2475 ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เพราะเป็นรัฐธรรมนูญที่ใช้มานานมาถึง 14 ปีแล้ว ควรจะมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขเล็กน้อยเฉพาะกาล โดยนายควง อภัยวงศ์ ได้ปรึกษากับนายปรีดี พนมยงค์ เสนอญัตติ ต่อสภาเมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2488 และดำเนินการมาจนที่สุดประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2489 หลังจากนั้นก็เสนอรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2489 เข้าสู่การพิจารณาของสภาอีกครั้งหนึ่ง วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2489 ที่ประชุมลงมติรับหลักการ รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีญัตติใหม่พรรคการเมืองขึ้น

² รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร, ครั้งที่ 14/2489 (สามัญ) สมัยที่ 2 วันที่ 18 มีนาคม

โค่งตัวแทนเข้าแข่งขันในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีกับนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งขณะนั้นยอมสละตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพื่อเข้าบริหารประเทศทั้งที่ได้รับการคัดค้านจากฝ่ายต่าง ๆ อย่างมาก ในที่สุด นายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้รับเสียงสนับสนุนจากสภาให้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ในสมัยรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ ได้พยายามบริหารงานของประเทศให้ลุล่วงไปหลายประการ เช่น ร่วมกับกรมหมื่นราชนิกุลประพันธ์ เจรจาแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรม ระหว่างไทยกับอังกฤษ ยังผลให้เงินปอนด์ซึ่งมีค่าสูงกว่าเงินไทยอัตรา 60 บาท ต่อ 1 ปอนด์ลดลงมาเป็น 40 บาทต่อ 1 ปอนด์ นอกจากนี้ยังได้มีการแก้ไขข้อตกลง "ความตกลงสมบูรณแบบ" เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2489 จากการส่งข้าวให้อังกฤษโดยไม่คิดมูลค่ามาเป็นการขายข้าวให้อังกฤษ จำนวน 1 ล้าน 2 แสนตัน จากจำนวน 1 ล้าน 5 แสนตัน ราคาตันละ 12 ปอนด์ 14 ชิลลิง ภายในเวลา 12 เดือน โดยมีเงื่อนไขว่าถ้าส่งไม่ครบตามเวลาที่กำหนด รัฐบาลไทยต้องส่งข้าวที่เหลือให้โดยไม่คิดมูลค่า¹ และยังได้พยายามแก้ไขปัญหาการครองชีพ โดยการร่างพระราชบัญญัติให้รัฐบาลจ่ายเงินไปพลางก่อน

นายปรีดี พนมยงค์ เข้าบริหารงานอยู่ประมาณ 4 เดือน ตั้งแต่ 24 มีนาคม 2489 จนถึงวันที่ 7 มิถุนายน 2489 ก็ได้ลาออก เนื่องจากประกาศใช้รัฐธรรมนูญใหม่ ปี 2489 และกลับเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีก เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2489 หลังจากที่ได้ประกาศรัฐธรรมนูญใหม่แล้ว แต่แล้วในวันที่ 9 มิถุนายน 2489 นั้นเอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสวรรคตและในวันเดียวกัน นายปรีดี พนมยงค์ ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกเป็นครั้งที่ 2 โดยให้เหตุผลว่า เพราะพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นผู้ทรงโปรดเกล้าแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีได้สวรรคตเสียแล้ว ตนจึงต้องลาออก แต่กลับได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกพฤกษสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้เข้าดำรงตำแหน่งอีก ในวันที่ 11 มิถุนายน

ต่อมาในวันที่ 5 สิงหาคม 2489 ประเทศไทยได้มีการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 5 ขึ้น เนื่อง

¹ ธีเรก ชัยนาม, เรื่องเดิม, หน้า 579 - 580

จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2489 ได้กำหนดให้เพิ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรขึ้น จากเดิม ผลการเลือกตั้งครั้งนั้น พรรคประชาธิปัตย์ได้รับชัยชนะ เฉพาะพระนคร ส่วนพรรคสหชีพ และพรรคแนวรัฐธรรมนูญซึ่งสนับสนุนฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ได้รับชัยชนะในต่างจังหวัดเป็นจำนวนมาก

โดยเหตุที่นายปรีดี พนมยงค์ หวาดกลัว ว่าจะเกิดความนิยมจากค่านาง ๆ เลื่อมลงเพราะ รัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ ไม่อาจแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปได้ โดยเฉพาะมลทินมัวหมอง กรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 8 ตลอดจนการคอร์รัปชันในวงการรัฐบาล ในวันที่ 21 สิงหาคม 2489 นายปรีดี พนมยงค์ ลาออกจากตำแหน่ง¹ และกลับมาในวันที่ 23 เดือนเดียวกันนั้นเอง ก็ได้มีการประชุมรัฐสภาเพื่อคัดเลือกบุคคลซึ่งเหมาะสมที่จะเข้ารับตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีคนต่อไป ปรากฏว่าพรรคประชาธิปัตย์ส่งหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช รองหัวหน้าพรรคเข้าแข่งขัน เพราะขณะนั้นนายควง อภัยวงศ์ไม่อยู่ เนื่องจากได้รับแต่งตั้งให้เป็นตัวแทนของรัฐบาลไปเจรจากับฝรั่งเศส โดยเหตุการณ์เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2489 ที่ฝรั่งเศสล่าแดนไทยและยื่นข้อเสนอเรียกร้องดินแดนที่ไทยได้คืนมาระหว่างสงครามโลกฉบับที่ 2 ส่วนพรรคสหชีพ และพรรคแนวรัฐธรรมนูญ ส่งหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ซึ่งก็ไม่มีปัญหาว่าหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์² จะต้องชนะแน่เพราะมีเสียงสนับสนุนของลูกพรรคในสภามากกว่า

รัฐบาลชุดหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้เข้าปฏิบัติงาน ในขณะที่มีสถานการณ์ยุ่งยากและมีปัญหาต่าง ๆ จักอยู่ในลักษณะที่แก้ไม่ตก ไร้แก่นกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอันหมมหิตล ซึ่งรัฐบาลถูกโจมตีมาก เพราะไม่อาจสะสางให้เสร็จสิ้นลงไปได้ นอกจากนี้ก็ยังมียุทธ

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, พันตรีควง อภัยวงศ์ (พระนคร : โรงพิมพ์พิมพ์พิมพ์, 2496) หน้า 365

² หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์เคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีร่วมคณะรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงครามสมัยก่อนสงครามแล้วทั้งยังเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจจากจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นอันมาก แต่ในระยะตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ได้หันมาสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ จนในที่สุดถึงพรรคการเมืองขึ้น เพื่อสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ เข้าสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ดังนั้นเมื่อหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เข้าดำรงตำแหน่งก็ย่อมที่จะดำเนินนโยบายไปในทิศทางเดียวกับหลวงประดิษฐมนูธรรมนั่นเอง

เศรษฐกิจอันเป็นผลของสงคราม ซึ่งทำให้สภาวะการดำรง เศรษฐกิจของไทยไม่มั่นคง เกิดภาวะเงินเฟ้อ ค่าของเงินตกต่ำ สินค้ามีราคาแพงขึ้น ชาวบริโภคชาติแคลน เพราะข้าวที่ผลิตได้มีปริมาณไม่ได้ส่วนกับประชากร กล่าวคือ จำนวนประชากรปี 2480 มีประมาณ 14,464,105 ล้านคน แต่ในปี 2490 เพิ่มขึ้นเป็น 17,442,689 ล้านคน และรัฐบาลเองก็ต้องใช้มาตรการควบคุมข้าวที่ผลิตได้ เนื่องจากมีพันธกรณีส่งข้าวให้ต่างประเทศ ตามความตกลง สมบูรณ์แบบที่ทำกับอังกฤษซึ่ง รับช่วงต่อมาจากรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ โดยในรัฐบาลชุดพลเรือตรีวิบูลย์ ชีรวงศ์นาวาสวัสดิ์ ได้มีการเจรจาทกลงกันใหม่ เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2489 โดยประเทศไทยต้องขายข้าวให้อังกฤษเป็นจำนวน 6 แสนตัน ราคาตันละ 20 ปอนด์ ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2490 ถึง 30 สิงหาคม ปีเดียวกัน ถ้าส่งไม่ครบตามเวลาที่กำหนด รัฐบาลไทยต้องส่งข้าวจำนวนที่เหลือให้โดยไม่คิดมูลค่า¹ ปลายที่สุดท้ายได้มีการตกลงกันใหม่ เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2490 ราคาข้าวเพิ่มขึ้นเป็นตันละ 33 ปอนด์ 6 ชิลลิง 6 เพนซ์ และรัฐบาลไทยสัญญาว่าจะคงควบคุมราคาข้าวภายในประเทศ ตลอดจนการส่งข้าวออกนอกประเทศไว้จนสิ้นปี พ.ศ. 2491² และต้องทำตามสัญญาส่งข้าวให้กับสหประชาชาติด้วย จึงในที่สุดมีความจำเป็นต้องแก้ปัญหาด้วยการออกพระราชบัญญัติสำรวจและห้ามกักกันข้าว พ.ศ. 2489 และพระราชบัญญัติการค้าข้าว พ.ศ. 2489 ขึ้นใช้ในการตรวจตราควบคุมการขนย้ายข้าวที่ผลิตได้ตามท้องที่ต่าง ๆ เพื่อจัดสรรแบ่งปันข้าวจากท้องที่ที่ผลิตข้าวได้มาก ไปยังท้องที่ที่ขาดแคลนและเพื่อให้องค์การของรัฐบาลสามารถซื้อหาข้าวส่งไปยังต่างประเทศได้ครบจำนวนภายในที่กำหนดเวลาตามสัญญา นอกจากนี้ยังมีพ่อค้านักฉวยโอกาสกักตุนข้าว และลักลอบส่งข้าวไปขายนอกประเทศ เพราะขณะนั้นประเทศต่าง ๆ ในทวีปเอเชียต่างก็ประสบความอดอยากกันโดยทั่วไป ดังนั้นการขาดแคลนข้าวบริโภคภายในประเทศ

¹ สุชิน ตันติกุล, รัฐประหาร พ.ศ. 2490 (พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515) หน้า 16

² รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร, ครั้งที่ 2/2490 (สามัญ) ชุดที่ 1 วันที่ 15 พฤษภาคม 2490

³ กีเรก ชัยนาม, เรื่องเดิม, หน้า 734

จึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ในเมื่อข้าวที่ผลิตได้ภายในประเทศไม่ได้เพิ่มขึ้นในขณะที่จำนวนข้าวที่ต้องการบริโภคสูงขึ้นอย่างมากมาย กล่าวคือในปี 2482 ปริมาณข้าวที่ผลิตได้มีจำนวน 4,560,463 ตัน ในปี 2490 ปริมาณข้าวที่ผลิตได้ 5,506,432 ตัน¹ ข้าวจึงมีราคาสูงมาก รัฐบาลต้องจ่ายเงินเกินกว่ารายได้เพิ่มขึ้นทุกปี ทำให้เงินหมุนเวียนในคลาความีมากขึ้นซึ่งก็เท่ากับเร่งให้ราคาสินค้าสูงขึ้นอีก นำไปสู่ภาวะเงินเฟ้อ ฐานะการเงินของรัฐบาลเองก็ทรุดลงอย่างหนัก เงินคงคลังไม่พอจ่าย รวมทั้งการขาดแคลนเงินตราต่างประเทศอันเนื่องมาจากสัญญาสมบูรณแบบเซนเดียวกัน ซึ่งทำให้ไทยไม่สามารถส่งสินค้าออกที่สำคัญได้แก่ ดีบุก ยาง ไม้สัก ไปขายนอกประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศเข้ามาสำหรับซื้อสินค้า เพื่อบรรเทาความขาดแคลนในประเทศได้ตามข้อความใน "ความตกลงสมบูรณแบบ" ดังนี้²

"ข้อ 17 ห้ามมิให้นำข้าว ดีบุก ยาง และไม้สัก ออกนอกประเทศชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งเจ้าหน้าที่สัมพันธมิตรจะเห็นว่าจำเป็นโดยพิจารณาเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นอยู่ในขณะนั้น เว้นแต่ในความอำนวยการของคณะกรรมการผสมฝ่ายสัมพันธมิตร หรือเจ้าหน้าที่คล้ายกันที่จะมาแทนคณะกรรมการชุดนี้" และในวันที่ 21 พฤษภาคม 2489 รัฐบาลได้เสนอพระราชบัญญัติกู้เงินภายในประเทศซึ่งได้รับการคัดค้านจากสภาอย่างหนัก แต่เพื่อแก้ปัญหาของแพ่งคณะรัฐมนตรีอนุมัติเงิน 50 ล้านบาทตั้งองค์การสรรพอาหารขึ้น แต่ก็ไม่ทำให้ภาวะขาดแคลนผ่อนคลายลงแต่ประการใด - เพราะวัตถุประสงค์ขององค์การสรรพอาหารดังกล่าวในการซื้อของมาขายให้ราษฎรในราคาถูก มิได้เป็นไปตามที่ตั้งไว้ เพราะปรากฏว่ากลับกลายเป็นแหล่งคอร์รัปชันในหมู่ผู้ประกอบการ ประชาชนกลับไม่ได้รับผลประโยชน์เท่าที่ควร

นอกจากเหตุการณ์ขาดแคลนต่าง ๆ อันนำมาซึ่งการก่ออาชญากรรม ปล้นสดมภ์ชุกชุมแล้ว นอกจากนั้นยังมีการระบาดของอาวุธเนื่องมาจากอาวุธกองทหารญี่ปุ่นในไทยรั่วไหลรวมทั้งอาวุธ

¹ สุจิน คันทิกุล, เรื่องเดิม, หน้า 27 - 28

² คีเรก ชัยนาม, เรื่องเดิม, หน้า 492

เป็นของฝ่ายเสรีไทย นอกจากนั้น ชาวจีนก็ยังก่อความไม่สงบขึ้นด้วย ขณะเดียวกันพรรคคอมมิวนิสต์ก็ได้เริ่มก่อตั้งขึ้นหลังจากที่สภารับหลักการร่างพระราชบัญญัติยกเลิกกฎหมายคอมมิวนิสต์ ความต้องการของรัสเซีย เพราะไทยต้องการเสียงสนับสนุนจากรัสเซีย ในการเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ ซึ่ง เป็นอันว่าพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ที่ได้มีขึ้นเมื่อ 2 เมษายน 2476 ได้ถูกยกเลิกตั้งแต่นั้น ยังผลให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ของทั้งวงการหนังสือพิมพ์ และวงการเมือง รวมทั้งพวกเจ้า และนายทุน วารัฐบาลหลวงข้าราชการนาวาสวัสดิ์ ซึ่งอยู่ภายใต้อาณัติของนายปรีดี พนมยงค์ ดูเหมือนว่าแนวทางทั้งในค่านิยมและพฤติกรรมนั้นใหม่เอียงไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม

ทางด้านภายในสภา รัฐบาลก็ถูกโจมตีเพราะสภาไม่พอใจ โดยที่คง เป็นผู้ที่ตั้งมติดยอมคืนดินแดนที่ได้มาระหว่างสงครามให้แก่ฝรั่งเศส ภายในพรรครัฐบาลเองก็เกิดแตกแยกกันขึ้นถึงกับจะขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นบางคน

ในที่สุดพรรคประชาธิปัตย์ซึ่ง เป็นพรรคฝ่ายค้านในรัฐสภา ก็ขอเปิดอภิปรายทั่วไปในวุฒิสภา เปิดอภิปรายทั่วไปในนโยบายของรัฐบาลสมัยหลวงข้าราชการนาวาสวัสดิ์¹ นายกรัฐมนตรีตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2489 มาตรา 34 ตั้งแต่วันที่ 19 - 26 พฤษภาคม 2490¹ ในกรณีรัฐบาลหลวงข้าราชการนาวาสวัสดิ์ ชาติสมรรถภาพในการที่จะรักษาความสงบเรียบร้อยภายในของรัฐบาล ตลอดจนปัญหาเศรษฐกิจการเงินของประเทศที่อยู่ในสภาพทรุดโทรมอย่างไม่มีทางแก้ ยิ่งกว่านั้นในด้านการต่างประเทศก็ไม่มีใครได้รับความเชื่อถือจากนานาประเทศนัก การเมืองเข้าแทรกแทรกในราชการประจำ ฐานะของข้าราชการก็ได้รับการส่งเสริมให้อยู่ในระดับที่ควร ทางด้านการให้การศึกษาแก่ประชาชนก็ได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น และประการสุดท้ายที่สำคัญก็คือ การที่รัฐบาล

¹ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. แฟ้มการเมือง (พรชนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2513) หน้า 22.

รายงานการประชุมสภาแทนราษฎร ครั้งที่ 3/2490 (สามัญ) ชุดที่ 1 วันจันทร์ที่ 19

พฤษภาคม 2490

ครั้งที่ 4/2490 (20 พ.ค. 90)

ครั้งที่ 8/2490 (24 พ.ค. 90)

ครั้งที่ 5/2490 (21 พ.ค. 90)

ครั้งที่ 9/2490 (25 พ.ค. 90)

ครั้งที่ 6/2490 (22 พ.ค. 90)

ครั้งที่ 10/2490 (26 พ.ค. 90)

ครั้งที่ 7/2490 (23 พ.ค. 90)

ผลแห่งการลงคะแนนไว้วางใจ 86 ไม่ไว้วางใจ 55 ผู้งดไม่ออกเสียง 16

บันทึกการอภิปรายในการประชุมสภาแทนราษฎร

ครั้งที่ 11/2490 (สามัญ) ชุดที่ 1 วันอังคารที่ 27 พฤษภาคม 2490

ไม้อาจจะเสาะแสวงกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ให้กระจ่างขึ้นได้ แต่เนื่องจากรัฐบาลหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ มีสมาชิกสนับสนุนในสภาจำนวนมาก จึงเป็นฝ่ายชนะในที่สุด อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่ารัฐบาลจะสามารถชนะการลงมติไม่ไว้วางใจ แต่การอภิปรายก็มีผลกระทบกระเทือนต่อฐานะของรัฐบาลเป็นอย่างมาก เพราะเหตุที่ใช้เวลาในการอภิปรายนานที่สุด อีกทั้งมีการถ่ายทอดวิทยุกระจายเสียงทั่วประเทศตลอดจนหนังสือพิมพ์ทุกฉบับวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ เทียบกับเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนหันมาสนใจการอภิปรายมากขึ้น การเปิดอภิปรายทั่วไปของพรรคประชาธิปัตย์เสมือนเป็นการพยายามทำรัฐประหารทางสภา ซึ่งปรากฏว่าเป็นการแผ้วถางทางให้คณะทหารทำรัฐประหารในเวลาต่อมา

หลังจากได้รับชัยชนะในการอภิปรายแล้ว รัฐบาลหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ได้ยกคณะลาออกโดยให้เหตุผลว่า เนื่องด้วยรัฐมนตรีบางคนได้ลาออกจากตำแหน่งจึงต้องการที่จะปรับปรุงคณะรัฐมนตรีให้เหมาะสม และในวันที่ 9 พฤษภาคม 2490 สภาผู้แทนกลับเลือกหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ให้เข้าดำรงตำแหน่งอีกครั้งที่ 2 หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์จึงทำการสับเปลี่ยนตัวรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลหลายคน (ดูภาคผนวก)

จากเหตุการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าว ทั้งความมีอึดแน่นเกี่ยวกับคดีสวรรคต ปัญหาเศรษฐกิจที่รัฐบาลไม่อาจแก้ไขให้ดีขึ้น แม้จะพยายามแก้ไขแทบทุกวิถีทาง เช่น การเอาทองออกจำหน่ายให้กับประชาชน เพื่อเก็บเงินที่เฟ้ออยู่ ประกอบกับการตั้งองค์การสรรพอาหารดังกล่าวแล้ว ตลอดจนความระส่ำระสายทางการเมือง ระบบรัฐสภาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งจะได้เห็นได้จากกรเข้าออกของรัฐบาลในช่วงเวลาสั้น ๆ¹ แสดงให้เห็นถึงความขาดความมั่นคงของรัฐบาลอย่างยิ่ง

31 สิงหาคม 2488	-	17 กันยายน 2488
17 กันยายน 2488	-	24 มกราคม 2489
31 มกราคม 2489	-	18 มีนาคม 2489
24 มีนาคม 2489	-	8 มิถุนายน 2489
11 มิถุนายน 2489	-	21 สิงหาคม 2489
23 สิงหาคม 2489	-	30 พฤษภาคม 2490
30 พฤษภาคม 2490	-	8 พฤศจิกายน 2490

รัฐบาลชุดนายทวี บุญยเกษตร
 รัฐบาล ม. ร. ว. เสถียร ปราโมทย์
 รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์
 รัฐบาลชุดนายปรีดี พนมยงค์
 รัฐบาลชุดนายปรีดี พนมยงค์
 รัฐบาลชุดพลเรือตรีถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์
 รัฐบาลชุดพลเรือตรีถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์

และยัง เป็นผลทำให้การบริหารของรัฐบาลไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากมีเวลาจำกัด ยิ่งกว่านั้นในรัฐบาลหลวงรำรงนาวาสวัสดิ์ ปรากฏว่ามีประมาณขนาดกลุ่มอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้ต้องมีการตัดทอนค่าใช้จ่ายลง ทหารเริ่มถูกตัดทอนอัตรากำลังลง ประกอบกับความไม่พอใจของกลุ่มทหารซึ่งก่อตัวขึ้นตั้งแต่ครั้งผู้นำทางการทหาร ต้องถูกเปลี่ยนแปลง ในสมัยนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อปลายสงครามโลก หลังจากสงครามทหารได้รับความยากลำบากในการเดินทาง ทดสอบกรม กอง และภูมิภาคต่างประจําการในสนามรบเป็นอย่างมาก ทั้งในด้านการเงิน และเครื่องอุปโภคบริโภคซึ่งขาดแคลนอันเป็นผลสะท้อนจากความขาดแคลนภายในประเทศนั่นเอง ทำให้ทหารเกิดระสําระสายไม่พอใจกันโดยทั่วไป และอิทธิพลของทหารบกในเวลานั้นนับได้ว่าลดลงยิ่งกว่าสมัยใด ๆ นับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เพราะลัทธิเสรีนิยมขึ้นมาแทนที่ มีการแข่งขันทางการเมืองโดยระบบพรรค รัฐบาลต้องอาศัยความสนับสนุนจากรัฐสภา จึงจะบริหารงานได้ ทหารบกเองในเวลานั้นถูกมองไปในทางที่ไม่มีความจำเป็นด้วยเหตุดังกล่าว ฝ่ายทหารบกจึงได้ทำการรัฐประหารเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490

กลุ่มพลังทางการเมืองไทย นับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 - 2490
จากการที่ได้ศึกษาถึงเหตุการณ์ทางการเมือง ตั้งแต่เริ่มเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 - 2490 อาจแบ่งกลุ่มทางการเมืองได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มคณะราษฎร
2. กลุ่มทหาร
3. กลุ่มพลเรือน

ใน 1. กลุ่มคณะราษฎร ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 จะเห็นได้ว่า กลุ่มอำนาจทางการเมืองมีอยู่เพียงกลุ่มเดียว อันได้แก่กลุ่มคณะราษฎรซึ่งก็มีนายทหารเป็นผู้ที่มีอิทธิพลเหนือกลุ่ม

² สุจิน คันตกุล, เรื่องเดิม, หน้า 16

อื่น ๆ¹ ในคณะราษฎรทั้งหมด กลุ่มคณะราษฎรนี้ประกอบด้วยผู้นำที่พอจะแยกได้เป็น 3 ฝ่ายคือ

1. กลุ่มนายทหารอาวุโส
2. กลุ่มนายทหารหนุ่ม
3. กลุ่มพลเรือน

ในกลุ่มทหารอาวุโสก็แตกแยกกันนี้อีกออกเป็น

1. ฝ่ายพระยาพลพลพยุหเสนา
2. ฝ่ายพระยาทรงสุรเดช

ฝ่ายพระยาพลพลพยุหเสนานั้น ได้รับความสนับสนุนจากกลุ่มนายทหารหนุ่ม และฝ่าย - พลเรือน ซึ่งมีหลวงพิบูลสงครามและนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้นำ ส่วนพระยาทรงสุรเดชก็มีพวกนายทหารอาวุโสผู้ร่วมก่อการรวมทั้งพระยามโนปกรณ์นิติธาดา นายกรัฐมนตรีสนับสนุน สำหรับบุคคลอื่น ๆ นอกจากพระยาทรงสุรเดชกับหลวงพิบูลสงคราม ความแตกแยกและความไม่พอใจต่าง ๆ แสดงออกอย่างไม่ชัดเจน แต่สำหรับพระยาทรงสุรเดชกับหลวงพิบูลสงครามเด่นชัดมาก เพราะต่างก็เป็นฝ่ายที่คุมกำลังทหารไว้ในมือทัดเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีเหตุการณ์ทางการเมืองสมัยพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ดังกล่าวมาแล้ว ก็เกิดขึ้นโดยความผลักดันของนาย

¹ เมื่อคณะราษฎรได้ทำการปฏิวัติแล้ว ต่อมาได้มีการประชุมกันครั้งแรก ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม เพื่อจัดระเบียบการดำเนินงานระหว่างสมัยเก่าต่อสมัยใหม่ ดังได้จัดแบ่ง เป็น 4 ฝ่าย คือ

- คณะปฏิวัติฝ่ายทหารบก ได้แก่ 1. พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา 2. พ.อ. พระยาทรงสุรเดช 3. พันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ 4. พันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ 5. พันโทพระเทียมไจหาญ 6. พันตรีหลวงพิบูลสงคราม ฝ่ายทหารเรือ มี 1. พลเรือตรีพระยาปริธากลยุทธ 2. พลเรือตรีพระยาสุทรเสณี 3. น.ต. หลวงสินธุสงครามชัย คณะปฏิวัติฝ่ายราษฎร มี 1 หลวงประดิษฐมนูธรรม 2. นายхим วีระไวทยะ ฝ่ายเสนาบดี มี 1. กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ 2. พระองค์เจ้าศราโยคเกษม 3. พระยาศรีวิสารวาจา

ทหารทั้งสองฝ่ายเป็นมูลฐาน จนในที่สุดเกิดรัฐประหาร 2476 ขึ้นอีก และทำให้พระยาทรงสุรเดช
หมดอำนาจไป ความแตกแยกของคณะราษฎร มีโดยุติเพียงพระยาทรงสุรเดชกับหลวงพิบูลสงคราม
เท่านั้น ภายหลังจากที่พระยาทรงสุรเดชพ้นอำนาจไปแล้ว บุคคลในคณะราษฎรได้เกิดแตกแยก และ
พยายามแย่งชิงอำนาจทางการเมืองกันอีกด้วยวิธีการต่าง ๆ รวมทั้งการใช้กำลังเข้าประจวบด้วย
บุคคลสำคัญที่จับคู่กันในคณะราษฎร ระยะเวลาหลังก็คือหลวงพิบูลสงครามกับหลวงประดิษฐมนูธรรม
โดยสาเหตุมาจากความแตกต่างกันของบุคคลทั้งสอง ทั้งด้านอุปนิสัยและความคิดเห็น ตลอดจนวิถี
ทางปฏิบัติอันจะนำมาสู่อำนาจทางการเมือง หลวงพิบูลสงครามมักนิยมความรุนแรง แต่หลวงประดิษฐ์
มนูธรรมไม่นิยมความรุนแรง ในด้านลัทธินิยม หลวงพิบูลสงครามยึดถือเอาระบอบเสรีนิยมเป็นราก
ฐานในการปกครองประเทศ ส่วนหลวงประดิษฐ์มนูธรรมพยายามนำระบบสังคมนิยมมาใช้

ในสมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาครั้งที่ 2 ในปีพ.ศ. 2477 หลวงพิบูลสงครามได้เข้า
ร่วมรัฐบาลในตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและหลวงประดิษฐ์มนูธรรมได้ดำรงตำแหน่ง
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย แต่ครั้งเมื่อหลวงพิบูลสงครามได้ดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี
ก็ออกจากพระยาพหลพลพยุหเสนาได้เข้าดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีมหาดไทยด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง เพื่อถ่วง
กันอิทธิพลของ หลวงประดิษฐ์มนูธรรม เพราะผู้คุมกระทรวงมหาดไทยนั้นก็เท่ากับควบคุมข้าราชการ
พลเรือนทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเป็นจำนวนมาก ประกอบกับหลวงประดิษฐ์มนูธรรมได้รับมอบ
หมายให้เป็นผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง¹ ขึ้นในรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา
จึงทำให้หลวงประดิษฐ์มนูธรรมมีลูกศิษย์ลูกหาอยู่มาก อิทธิพลของนายปรีดี พนมยงค์ เหล่านี้ นำความ
ระแวงมาสู่หลวงพิบูลสงครามเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นจุดสำคัญของการแตกแยกระหว่างบุคคลทั้งสอง อัน
นำไปสู่การเป็นปฏิปักษ์ต่อกันในทางการเมืองในที่สุด

2. กลุ่มทหาร การเข้ามามีอำนาจหรือออกจากอำนาจของผู้นำทางการเมืองในระยะก่อน
สงครามโลกครั้งที่ 2 กำหนดโดยกลุ่มคณะราษฎร หรือกลุ่มทหารนั่นเอง แต่เนื่องจากเป็นช่วงเวลา
สั้นและเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้น จึงทำให้ทหารต้องมีการระงับการดำเนินงานระหว่างประเทศ

¹ ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 50 (20 มีนาคม 2476) หน้า 1007

คือการทำสงครามเพิ่มขึ้นด้วย อำนาจที่จะเข้ามาแทนที่ทางด้านการเมืองในประเทศจึงค่อยลงไปบ้าง ประกอบกับประเทศไทยในขณะนั้นอยู่ในภาวะที่ทหารมีบทบาทได้ยาก เพราะต้องอยู่ในสายตาสงครามที่อยู่นอกเวลา ถ้าหากทำงานเปลืองพลังก็อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประเทศชาติได้ ด้วยเหตุนี้จึงเท่ากับเป็นโอกาสของผู้ไม่มีกำลังอำนาจทางการทหารได้เข้าบริหารประเทศอยู่ระยะหนึ่ง อันได้แก่ระยะหลังปี พ.ศ. 2487 ซึ่งนายกรัฐมนตรีหลวงพิบูลสงคราม แพะแนนเสียงในสภาและได้ลาออกไป โดยตั้งที่ทราบกันทั่วไปว่าเป็นความคิดของนายปรีดี พนมยงค์ ผู้ก่อการคนหนึ่งในคณะราษฎร ซึ่งเกิดความขัดแย้งกับฝ่ายทหารซึ่งควบคุมโดยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ครั้งนั้นสงคราม

หลังสงครามเหล่าทหารต่าง ๆ พยายามรวมตัวกันขึ้นอีก เนื่องจากความไม่พอใจการปฏิบัติงานของรัฐบาลพลเรือน เกี่ยวกับการโยกย้ายของทหารจากประจำการระหว่างสงครามเข้าสู่กรมกอง และภูมิลำเนาตั้งถาวรแล้ว ตลอดจนความเสื่อมโทรมภายในกองทัพเพราะขาดการเอาใจใส่ปรับปรุงจากรัฐบาล และทำการรัฐประหารขึ้นเมื่อ 8 พฤศจิกายน 2490 กลุ่มทหารในระยะนี้นำโดย พลโทผิน ชุณหะวัณ พลโทหลวงกาจสงคราม พันเอกสฤษดิ์ ชนะวัชต์ และพันเอกเผ่า ศรียานนท์ และหลังจกเหตุการณ์รัฐประหาร คณะรัฐประหารก็ได้เชิญ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม กลับเข้าดำรงตำแหน่งทางการทหารถาวรเต็ม หลังจากนั้นเป็นต้นมากลุ่มทหารดังกล่าวก็เข้ามามีบทบาททางการปกครองของไทยโดยตลอดมา

3. กลุ่มพลเรือน หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2489 ได้บัญญัติให้มีพรรคการเมืองขึ้นได้ จากนั้นกลุ่มการเมืองต่างๆก็เข้าร่วมเป็นพรรค¹ เพื่อสนับสนุน

¹ อภิญญา จุฑาพร, เรื่องเดิม, หน้า 190-192

ผู้นำทางการเมือง ที่สำคัญแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ

1. สนิบสนุนนายปรีดี พนมยงค์ โค้ดแก

ก. พรรคสหชีพ ซึ่งมี ดร. เคื่อน บูณาค เป็นหัวหน้าพรรค นโยบายของพรรคเป็นแบบสังคมนิยม ยึดถือเค้าโครงเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ที่ได้อ้างไว้ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นใหม่ ๆ และ

ข. พรรคแนวรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์เป็นหัวหน้า พรรคนี้ไม่เห็นด้วยกับนโยบายสังคมนิยมของพรรคสหชีพ จึงแยกออกมาตั้งพรรคใหม่

2. สนิบสนุนนายควง อภัยวงศ์ โค้ดแกพรรคก้าวหน้า นำโดย ม. ร. ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ภายหลังจาก รวมเข้ากับพรรคประชาธิปไตย ทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านรัฐบาล

จะเห็นได้ว่าขณะนี้ นายปรีดี พนมยงค์ และนายควง อภัยวงศ์ ซึ่งเคยเป็นฝ่ายเดียวกันมาเมื่อครั้งปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น กลับกลายเป็นฝ่ายตรงข้ามกันไป เนื่องจากเกิดความไม่พอใจกันขึ้นด้วยเหตุหลายประการ ฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ไม่พอใจนายควง อภัยวงศ์ เพราะนายควง อภัยวงศ์ ดำเนินนโยบายโดยเอกเทศ ทำให้นายปรีดี พนมยงค์ ใช้อิทธิพลทางการเมืองควบคุมนายควงไม่ได้ และยิ่งกว่านั้น นายควง อภัยวงศ์ เองก็เป็นผู้ที่ได้รับความนิยมนอกจากนี้ ในวงการเมืองตลอดจนจากประชาชนในระดับสูง จึงทำให้นายปรีดี พนมยงค์ ถือว่า - นายควง อภัยวงศ์ เป็นคู่แข่งที่สำคัญ และพยายามวิคราะห์เสถียรภาพของรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ อยู่ตลอดเวลา เริ่มตั้งแต่สนับสนุนนายคึกฤกษ์ ชัยนาม เข้าแข่งขันในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีกับนายควง อภัยวงศ์ แต่ไม่สำเร็จ และในที่สุดใช้อิทธิพลทางรัฐสภาโดยพรรคการเมืองสหชีพและแนวรัฐธรรมนูญทำการล้มรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ด้วยญัตติร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะคับขัน พ.ศ. 2489 โดยที่ในขณะนั้น นายควง อภัยวงศ์ ยังมีได้ตั้งพรรคการเมืองของตนขึ้น และด้วยเหตุที่นายควง เห็นว่านายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเคยเป็นฝ่ายเดียวกันไม่ให้ความสนับสนุน ซ้ำยังพยายามใช้อิทธิพลบีบบังคับตนด้วยประการทั้งปวง จึงร่วมกับหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ผู้ซึ่งไม่พอใจนายปรีดี พนมยงค์ กรณีใช้อิทธิพลของนายปรีดี พนมยงค์ ในคณะรัฐมนตรี

สมัยดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเช่นเดียวกัน และหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช จัดตั้งพรรคประชาธิปัตย์ขึ้น เพื่อหากำลังสนับสนุนในสภาต่อสู้กับฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ต่อมา

การเมืองระบบพรรคระยะก่อนปี พ.ศ. 2490 นี้ เป็นลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย ที่เริ่มมีฝ่ายค้านในสภาอย่างจริงจัง แยกเป็นไปชั่วระยะหนึ่ง ขณะที่การทหารยังระส่ำระสาย เนื่องจากถูกลอยปลอละเลยเสียนาน เพราะผู้นำทางการเมืองมิได้มาจากฝ่ายทหาร ประกอบกับภาวะสงครามดังกล่าว อำนาจกองทัพขณะนั้นจึงยังกระจุกกระจายไม่เป็นกลุ่มก้อน จนกระทั่งเกิดรัฐประหารในปี 2490

หลังจากนั้นฝ่ายทหารบกได้เข้าดำเนินการบริหารประเทศอย่างเต็มที่ และเป็นการกลับคืนเข้าสู่อำนาจของ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม อีกครั้งหนึ่ง อันนำไปสู่การปฏิวัติ รัฐประหาร และการกบฏต่าง ๆ รวมทั้งกบฏแมนฮัตตัน ซึ่งจะได้นำมาศึกษารายละเอียดในบทต่อไป.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย